

«Ανοίξω το στόμα μου...» Ποσοτική Προσωδία, Ειρμολογικόν Γένος, Ψαλτική Χοραρχική Χειρονομία: Κοινή Συστημική Θεώρηση

Δημήτρης Ε. Λέκκας

Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Ελληνικός Πολιτισμός, Ελλάδα
ja-dim@hotmail.com

Abstract. Classical ancient Greek stichurgy is structured along the basis of the quantitative / durative prosody of "syllabemes", not along a pattern of syllables proper, or of accents. Quantities, a rhythmic element of the signifier speech born out of language, form a dual pair: i. *brevis*, ii. *lunga de natura – de positione*. For centuries, the understanding, description and vocal utterance of prosodic speech has been handled by scholars of Western and local theory of literature silently incorporating an underlying utterance of standardized speech which is structurally a single-quantity one, whether because their own mother tongue is such by nature, or because they are accustomed to a stichurgical practice utilizing some other irrelevant structural feature of their own spoken language. By casting aside erratic definitions, groundless assumptions and other *hystera – protera* and *non-sequiturs*, this presentation restores the matter on epistemologically rigorous systemic foundations and, following a brief historical linguistic retrospection, shows that the living syllabic isorhythmic of the hirmological psaltic genus, in conjunction to the physical corporal aspect of the chorus leader's psaltic gesture, bears the first and foremost irrefutable witness of the true and continual lived rhythmic consistency of Greek liturgical chant. It argues that time and duration are presently no longer carried by single syllables, but by syllabic groups of indicated specific accentual-rhythmic patterns, it confirms its findings by further associating to the literal feet of folk-dancing tradition and it draws the standardized quantitative of classical Greek sung verse as a special ritual utterance, different in recitation and in song as regards actual lengths and vocal renditions and variabilities, with ample linguistic coverage. As an eloquent enlightening example, a chanting and gestural rendition of ode A of the *Akathistos Hymn* "I shall open my mouth" will be given, followed by a direct isosyllabic application of the identical rhythmic vessel as it figures in chant VII from the modern poetic composition *Axion Esti* by Odysseus Elytis.

Περίληψη. Η αρχαία ελληνική στιχουργική δομείται βάσει ποσοτικής προσωδίας *συλλαβημάτων*, όχι βάσει σχήματος συλλαβών ή τόνων. Οι *μετρικές ποσότητες* της, συστατικό στοιχείο του *στιχικού σημαίνοντος* γλωσσογενές ρυθμικό, φέρονται, σχηματικά, ως δύο: α' *βραχεία*, β' *φύσει* και γ' *θέσει μακρά*. Την κατανόηση, περιγραφή κι εκφορά των ποσοτήτων αυτών επί αιώνες διαχειρίζονται θεωρητικοί της δυσικής κι εγχώριας φιλολογίας – κλασσικής, μεσαιωνικής και νεότερης –, που, στο δικό τους γλωσσικό όχημα, ενσωματώνουν γνώση κι εμπειρία εκφοράς στιχουργικά κεκανονισμένου λόγου άλλη, δομικά μονοποσοτική, είτε επειδή είναι φύσει τέτοια η μητρική γλώσσα τους, είτε επειδή η οικεία στιχουργία επιστρατεύει άσχετα δομικά χαρακτηριστικά. Σωρεία φιλολογικών κενών και σφαλμάτων έχει αγάγει σε θεσμικό αδιέξοδο κατανόησης την αρχαία ποιητική παράδοση. Η εκφερόμενη γλώσσα είναι εκπομπή σημαινόντων προφορική, ηχητική, φωνολογική, σωματική. Μόνον εκ των υστέρων γίνεται φθογγολογία, γραφή κι επέκεινα αισθητική, πάντα σε πλαίσιο φόρμας κι εκτός σημαινόμενου. Αποκρούοντας σαθρούς ορισμούς, ασύστατες παραδοχές κι άλλα πρωθυστερα κι ανακόλουθα, η παρουσίαση επαναφέρει το θέμα σε συστημικές βάσεις επιστημολογικά ορθές και παντάπασιν ορθόδοξες και, κατόπιν σύντομης ιστορικής γλωσσολογικής αναδρομής, καταδεικνύει πώς η ζώσα συλλαβική ισορρυθμία του ειρμολογικού γένους, σε συνδυασμό με τη σωματικότητα της χοραρχικής ψαλτικής χειρονομίας, δίνει την κατάφωτη και μέγιστη ζώσα αμευδή μαρτυρία της αληθούς και διαρκούς βιωματικής ρυθμικότητας της ελληνικής αιοδής. Στήνει την αφηρημένη θεωρητική της σκευή, κι εκείνη πλέον μόνη της καθοδηγεί τη σπουδή και θέτει σε τροχιά την εποπτική επισκόπηση της πράξης. Χαράζει την επιχειρηματολογική γραμμή ότι τον μετρικό χρόνο δεν φέρουν σήμερα συλλαβές μονήρεις, αλλά ομάδες συλλαβών με συγκεκριμένα ρυθμοτονικά σχήματα υποδεικνύόμενα, επιβεβαιώνει τα ευρήματά της με περαιτέρω αναγωγή στους κυριολεκτικούς

Copyright: © 2014 Δημήτρης Ε. Λέκκας. Αυτή είναι μια δημοσίευση ανοικτής πρόσβασης που διανέμεται υπό τους όρους [Creative Commons Attribution License 3.0 Unported](https://creativecommons.org/licenses/by/3.0/), που επιτρέπουν χρήση χωρίς περιορισμούς, διάδοση, και αναπαραγωγή σε κάθε μέσο, εφόσον αναφέρονται οι συγγραφείς και η αρχική πηγή της δημοσίευσης.

πόδας της χορευτικής παράδοσης κι αντλεί την κανονιστική ποσοτική απόδοση του αρχαίου αδόμενου στίχου ως ειδική εκφορά τελετουργική, διάφορη του απαγγελόμενου και του πεζού σε διάρκειες κι εκφορές και ποικιλότητες, με γλωσσολογική κάλυψη. Θα δοθεί, ως εύγλωττο φαινό παράδειγμα, ειρμολογική εκφορά της α΄ ωδής του *Ακάθιστου ύμνου* «Ανοίξω το στόμα μου», με ισοσύλλαβη εφαρμογή του ίδιου ρυθμικού φέροντος στο άσμα ιβ΄ απ' το *Άξιον εστί* του Οδυσσέα Ελύτη. Το παρόν κείμενο αποτελεί εκτενές ελλειπτικό απόσπασμα μιας πλήρους εκδοχής, περίπου διπλάσιας, που βρίσκεται στα ηλεκτρονικά πρακτικά του συνεδρίου. Μόνον ευχαριστίες θερμότερες προσωπικές κι ευγνωμοσύνη ανυπόκριτη έχουμε να εκφράσουμε στον θερμό στοργικό κόλπο του κόσμου της ελληνικής βυζαντινής ψαλτικής και μουσικολογίας, εκκλησιαστικό και κοσμικό. Ειδικότερα, ευχαριστούμε και τιμάμε προσωπικά τον Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη της Ιεράς Μητροπόλεως Δημητριάδος και Αλμυρού Κύριο Ιγνάτιο Γεωργακόπουλο, τον καθηγητή και πρωτοψάλτη κ. Κωνσταντίνο Χαριλάου Καραγκούνη, τον ομότιμο καθηγητή και πρωτοψάλτη κ. Γρηγόριο Στάθη, τον κ. Κωστή Δρυγιανάκη. Όταν δηλώνουμε αναλώσιμοι στο πυρ της γνώσης της αλήθειας, οι συλλαλητές μας εδώ πλήρως αντιλαμβάνονται τι εννοούμε.

A. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΑ ΣΦΑΛΜΑΤΑ

Ποιοι άραγε παράγοντες και ποιες συγκυρίες συνέβαλαν ώστε να κείτεται μπροστά μας ο εκτροχιασμός, το ναυάγιο κι η συντριβή της αρχαίας ελληνικής φωνολογίας, στιχουργίας, ποιητικής και προσωδίας, νεκρής διαμελισμένης στον τόπο της μέσα; Ποιοι διέπραξαν ποια ολέθρια σφάλματα και κατά πού μας σύρουν κι ως πότε; Πάντως οι «αρμόδιοι χειρισμών» αρχαιομουσικολόγοι και φιλόλογοι μελετητές εκκινούν από μεθοδολογική βάση παριστάμενη ως αυτονόητη ενώ ουδόλως είναι, επικαλούμενοι όχι την προφορική και λοιπή ρυθμική παράδοση εκφοράς διάδοχων σταδίων του ελληνικού διαλεκτικού ενσυναίσθητου συνεχούς, αλλά «πηγές» αρχαιολογικής σκαπάνης και γραμματείας ερμηνευμένες *ad hoc*, συχνά αυθαίρετα και σφαλερά και προειλημμένα, προβάλλοντας συμβάσεις, μεταγενέστερα σχήματα, έξωθεν αισθήσεις και «κανόνες».

Ορισμοί σαθροί, παραδοχές ασύστατες, πηγές πρωθυστερες, μεθοδολογία αλλότρια και συλλογιστική ανακόλουθη. Περαιτέρω συσκοτιστικές παρεμβάσεις αλλοίωσης πολιτισμοκτόνου συνιστούν αφενός η δυσική¹ και νεότερη εφαρμογή απαράδεκτα καταχρηστικών ποσοτικών ορολογιών (ιάμβος, τροχάιος, ανάπαιστος, δάκτυλος, παίων) επί σχημάτων «ρυθμοτονικών» εξ ορισμού άσχετων, επισύροντας εκτρωματικές παραντιστοιχήσεις συλλαβικότητας, αφετέρου η ψευδεπίγραφη παραχαρακτική εαυτής εθνομουσικολογική μετρική ορολογία (π.χ. «επτάσημα», «εννεάσημα») κι οι όποιες εκείθεν «ταυτίσεις».

ΣΦΑΛΜΑ Α.1. Η αξιόπιστη ιστορία δεν προβαίνει σε υποθετικές αναλύσεις.

ΓΙΑΤΙ ΕΙΝΑΙ ΣΦΑΛΜΑ. Κανένας επιστημονικός κλάδος δεν κάνει ούτε βήμα χωρίς τα ων ουκ άνευ μαθηματικά. Τα μαθηματικά είναι χώρος αξιωματικός, κι οι ερμηνείες τους είναι ονοματοδοσίες που ξεκινούν μ' ένα «έστω ότι». Απ' τη μια μεριά, η ονοματοδοσία, απ' ης στιγμής αναφέρεται σε σχήματα κι ιδέες κι όχι σ' αντικείμενα ή διεργασίες, οδηγεί αναφανδόν στην άμεση μεταγλωσσική έννοια των *ετεροειδών ομώνυμων*, των καλούμενων στην αξιωματική *ισόμορφων* (*isomorpha*) ή, σε χαλαρότερες περιπτώσεις, απλώς *ομόμορφων* (*homomorpha*). Ολέθρια παγίδα εκτροπής είναι το να εκλάβει κανείς τα ισόμορφα όχι ως ομώνυμα *ετεροειδή* αλλά ως ένα είδος *ομοειδών*. Αν έτσι πράξει, τυλίγεται σε μανδύα παράκρουσης. Απ' την άλλη μεριά, σύμπασα η αξιόπιστη επιστήμη είναι ένας τεράστιος συνεπής υποθετικός λόγος. Όποιος τ' αγνοεί αυτό έχει εξοβελίσει, απορρίψει κι ακυρώσει τα μαθηματικά. Έτσι έχει ακούσια καταστεί πλήρως ανεργάτιστος κι αναξιόπιστος, εφόσον έχει αυτόβουλα απεμπολήσει τη δικαιωματική αξίωση να μεταχειρίζεται έννοιες απ' τα μαθηματικά, όπως αριθμούς και στοιχειώδεις γεωμετρικές έννοιες. Έχει ακυρώσει τη βάση του. Έχει λοιπόν *θέσει εαυτόν εκτός επιστήμης*, παραιτούμενος από κάθε δικαίωμα για μετρήσεις π.χ. και γεωμετρήσεις σχετικά μ' οτιδήποτε. Η σήμερα κρατούσα ιδεολογία της ιστορικής «επιστήμης» –κι άλλων μ' όμοιες τακτικές– αφενός απαιτεί απ' αυτήν «αντικειμενικότητα» και της απαγορεύει τη σύνθεση «υποθετικών» σενάριων, ενώ αφετέρου την κηρύσσει οντολογικά άφευκτα «υποκειμενική», εξισώνοντάς την με την *ιστοριογραφία* –που βέβαια είναι άλλο πράγμα κι ορίζεται μ' άλλον ορισμό. Έτσι την υποβιβάζει σ' ιδεολογικό συνονθύλευμα σχιζοειδές, αντεπιστημονικό, άκυρο κι εκ βάθρων ανυπόληπτο.²

ΔΙΟΡΘΩΣΗ. Πλήρης κι άνευ όρων κι άμεση εγκατάλειψη του σήμερα κρατούντος σαθρού αυτού ιδεολογήματος περί ιστορίας και της ιστοριογραφίας, με πανηγυρική αποκατάσταση της υποθετικής ιστορικής ανάλυσης βάσει υποτιθέμενων ιστορικών σενάριων.

ΣΦΑΛΜΑ Α.2. Η αξιόπιστη ιστορία γράφεται βάσει πηγών.

ΓΙΑΤΙ ΕΙΝΑΙ ΣΦΑΛΜΑ. Οι «πηγές» δεν είναι παρά περιστασιακά δειγματολόγια: τυχούσες συλλογές από *τύχη αγαθή* διασωθέντα, αναζητηθέντα, ευρεθέντα κι επιλεγέντα κι ακόμα χειρότερα κατά συγκυρίαν και κατά το δοκούν κατατεθέντα κι ερμηνευθέντα.

ΔΙΟΡΘΩΣΗ. Η αξιόπιστη ιστορία γράφεται από (εκ του μηδενός) Υποθέσεις Εργασίας (*null hypotheses*), επί τούτου τιθέμενες κι εδραζόμενες επί έγκυρων λογικών συλλογισμών, μεθοδολογικά καλλιεργούμενες, που αρκεί να μην αναιρούνται απ' τα δεδομένα των πηγών, ίσως εμπνευσμένα εξ αφορμής εναυσμάτων απ' τις «πηγές». Αυτές παρεισάγονται αφορμητικά κι απορριπτικά μόνον, χωρίς ποτέ να δικαιούνται να λειτουργούν παραγωγικά. Μ' άλλα λόγια, οι πηγές εκ των προτέρων παρέχουν εναύσματα, ενώ εκ υστέρων μπορούν μόνο να θέσουν μίαν υπόθεση εργασίας εκποδών, ήτοι επί μεν *αποφατικού* (*negativum*) να την απορρίψουν και να την ακυρώσουν, επί δε *καταφατικού* (*affirmativum*) απλώς και μόνο να την ενισχύσουν, όχι όμως και να την «επιβεβαιώσουν». Για επιβεβαίωσή της ενεργοποιείται συλλογιστική τύπων επαγωγικού (*inductivus*) κι απαγωγικού (*reductivus*). Ο παραγωγικός (*deductivus*) συλλογισμός έχει τα δικά του θέσμια. Βρίσκονται σε κάθε εγχειρίδιο λογικής κι είναι υποχρεωτικό να τηρούνται.³

ΣΦΑΛΜΑ Α.3. Αξιόπιστες (*dependable*) αντικειμενικές (*objective*) παραγωγικές πηγές για ήχο γλωσσών, για προφορικές τέχνες και παραδόσεις δεν υπάρχουν, διότι, π.χ., «δεν έχουμε ηχογραφήσεις απ' την αρχαιότητα» (*sic*), οι δε προφορικές μαρτυρίες άμεσης προσβασιμότητας κι έγκυρης αναφορικότητας, από ή σε σχέση με μάρτυρες αυτόπτες κι αυτήκοους, έχουν βάθος χρόνου ενός έως το πολύ ενάμισι αιώνα. Όλες οι υπόλοιπες εκφραζόμενες προτάσεις πέφτουν ανάκατα και χύδην σε μια σακούλα ημιανυπόληπτων δηλώσεων, συνωθούμενων ομού κι αδιακρίτως υπό τους συγκυριακά ημιυποτιμητικούς όρους των ημιαυθαίρετων και μη ουσιαστικά ελέγξιμων *υποθετικών* –με την «κακή» έννοια– (*hypothetical*), *εικασιακών* (*conjectural*) «θεωριών» –λέγε μάλλον *θεωρητικολογιών*– (*theories*) κι *ενορατικών εμπνεύσεων* κι *αισθήσεων* (*intuitive hunches, feelings*), διαχειρίσιμων ως απλών σκέψεων του λέγοντος, μ' αξία εντελώς υπό αίρεσιν (*conditional*), προσκειμένων κι επιρρεπών (*susceptible*) –λέγε μάλλον *ευάλωτων* και *τρωτών* (*vulnerable*)– στα θολά όρια της «*παρεπιστήμης*» (*para-science*) και της «*ψευδεπιστήμης*» (*pseudo-science*).

ΓΙΑΤΙ ΕΙΝΑΙ ΣΦΑΛΜΑ. Η παραπάνω άποψη και κάθε απορρέουσα στάση, μεθοδολογία και πρακτική αποτελούν πρώτης τάξεως δείγμα αυθαίρετου αξιολογικού αιτήματος (*postulatum*) *μανικού εμπειρισμού* (*empiricismus*), τεθειμένου απ' αρχής μέχρι τέλους αποφατικά, δικανικού, φύσει διεπόμενου από λογική ανικανότητα να παραγάγει συλλογισμό καταφατικό παραγωγικό. Έσχατα αλλ' ουχ ήκιστα, ο εμπειρισμός απ' αρχής μέχρι τέλους εδράζεται στην παρατήρηση (*observatio*), ιδεολόγημα κεφαλαιωδώς επιρρεπές κι ένοχο, απ' εαυτού, ως προς εκείνα για τα οποία κατηγορεί κι απαξιώνει τους άλλους. Εν προκειμένω, δε, η παρακρουσιακή φαντασίωσή του αυτή έχει οδηγήσει πολλούς να εκμαιεύουν, να συλλέγουν και να καταγράφουν «μαρτυρίες» που μετά τις επεξεργάζονται ως στοιχεία *αντικειμενικά* (!!!), έως κι ορισμένους γραφικούς φαντασιόπληκτους να μιλούν με σοβαροφάνεια περισσή γι' αποτύπωση κι ανάγνωση ηχητικών κυμάτων σε πήλινα αγγεία, κωφοί την ίδια στιγμή στους ογκώδεις φέροντες πεσσούς της συστημικής μαζικής προφορικής παράδοσης, καθ' ον χρόνον αυτή παντού γύρω μας ζει, κράζει και βοά. Ο εμπειρισμός, καταρρακώνοντας την ελληνική φιλοσοφία και τα μαθηματικά, έχει τερατωδώς εκτραπεί προβιβάζοντας το *φαίνεσθαι* στο μόνο αυθεντικό *είναι*! Καραδοκεί όμως ένα πολλαπλό διαλυτικό διαλεκτικό πρόβλημα στο υπέδαφος αυτής της στάσης.⁴ Με τη συνεπικουρία του έρχεται στην επιφάνεια συναφώς κι η κορυφαία ειδοποιός αδυναμία του εμπειρισμού, εγκείμενη στ' ότι η παρατηρησιακή δειγματική βάση του αποδίδει στοιχεία ενδείξεων διφορούμενα. Έτσι αυτή του η γενετική μήτρα αποκαλύπτεται εκ φύσεως κι ανυπερθέτως διπολικά αυταντιφατική κι αφαιρετικά αφερέγγυα ως εφελτήριο συλλογισμού.

ΔΙΟΡΘΩΣΗ. Η παράδοση (*traditio*) κυβερνάται από ισχυρές εγγενείς ροπές για μετατόπιση (*translatio*), για μεταλλαγή (*mutatio*) και γι' απόκλιση (*deviatio*), δενδροειδώς *εξελισσόμενη* (*evoluens*), διατηρώντας –στην καλύτερη περίπτωση– τα θεμελιακά κι ειδοποιά της (*fundamenta*) κι αποσαθρώνοντας τα επιπολής κι επισφαλή της (*superficia*).⁵ Στατιστικά, κανένα δομικό / συνθετικό

στοιχείο μιας παράδοσης δεν διατηρείται μακροχρόνια σταθερό αν λείπουν το αποχρών αναγκαστικό αίτιο (*causa*), η υποστηρικτική βάση και, ασφαλώς, το συστημικό έρεισμα. Όπου διαπιστώνουμε άφθαρτες μακροημερεύσεις πολιτισμικών στοιχείων, ο μηχανισμός ευθέως τεκμαίρεται ύπαρξη κι ενέργεια αυτών των τριών. Δικό μας χρέος είναι να τ' ανασύρουμε με τη δέουσα μεθοδολογία, θαρραλέα κι ανενδοίαστα απορρίπτοντας, μεταποιώντας ή δημιουργώντας όπου δει.

ΣΦΑΛΜΑ Α.4. Παραγωγικές πηγές για γλώσσες, προφορικές τέχνες και κώδικες είναι τα (ευρεθέντα) γραπτά μνημεία κι υλικά αντικείμενα.

ΓΙΑΤΙ ΕΙΝΑΙ ΣΦΑΛΜΑ. Ο υφέρπων συμφυρμός φωνολογίας και φθογγολογίας είναι προπατορικά ανεπιστημόνιστος. Η γλώσσα κι η μουσική είναι ηχητικά κύματα, ενώ η γραφή είναι οπτικά γραφικά σύμβολα επί επιφανειών, διαμεσολαβητικός παράγοντας λόγου και μέλους εξωγενής: όχι, βεβαίως, εστιακός ενδογενής, αλλά δυνάμει αλλοιωτικός. Απ' τα πρώτα άγεται κανείς στα δεύτερα, όχι αντιστρόφως. Η μοναδική τυχόν εστίαση στο γραπτό αποτελεί μεθοδολογία αναγκαίου κακού επί γλωσσών και μουσικών απρόσιτα «νεκρών», όχι ζωντανών ή ιστορικά προσιτών.⁶ Η μανία των Ελλήνων φιλόλογων με τη γραμματεία –την οποία, ευτυχώς, δεν συμμερίζονται οι εθνομουσικολόγοι– απηχεί εθνογλωσσικό ιδεολόγημα δυσιβόρειο, το οποίο συνάμα αποκόπτει τους σημερινούς Έλληνες απ' τ' αρχαία και τ' αποδίδει παράταιρα στους φιλόλογους εκ της δυτικής υπερομάδας της γερμανικής (*Germanic*) υφομογλωσσίας, αμελώντας όλως διόλου ν' ασχοληθεί στοιχειωδώς σοβαρά με τη φωνολογία τους. Η πάλη γι' άντληση φωνολογικών στοιχείων των αρχαίων ελληνικών διαλέκτων απ' *ad hoc* ερμηνείες κειμένων τυχόντων απαιρητήτως γραπτών ή λατινικών μεταγραφών τους εκ μέρους μελετητών αλλότριων, από προδιαγραφή και πρόθεση ανοίκειων κι αδιάφορων προς την τρέχουσα ελληνική φωνολογία, είναι εκτροπή οξύμωρη, τραγελαφική και προϊόντως καταδικαστέα.

ΔΙΟΡΘΩΣΗ. Εκπόνηση πλήρους φωνολογικού συστήματος εργασίας εκπορευόμενου απ' την επιστήμη της φωνολογίας και μ' αυστηρή λογική συγκρότηση εδώ, λαμβάνοντας υπ' όψιν τις διαθέσιμες δομικές και συγκριτικές ιστορικές / εθνογραφικές / γλωσσολογικές συνιστώσες, με χρήση γραπτών πηγών συμβουλευτικά περιφερειακή μόνο (πβ. Α.2).

ΣΦΑΛΜΑ Α.5. Όπως και να 'χει, είναι δυνατή η «σχετικά αρκούντως» πιστή αποτύπωση της φωνολογίας μέσω της φθογγολογίας / γραφής, κι εκείθεν η κατά το δυνατόν ακριβής προσέγγιση της πρώτης μέσ' απ' τη δεύτερη. Με παρόμοιο πλην κατά τι μετριοπαθέστερο τρόπο είναι σχετικά δυνατή η αποτύπωση του μέλους μέσω των μουσικών γραφών και της αρχαίας παρτιτούρας.

ΓΙΑΤΙ ΕΙΝΑΙ ΣΦΑΛΜΑ. Πλήθος εξελίξεων στην ιστορική, δομική και συστημική γλωσσολογία έχει αποσαθρώσει κι εκτοπίσει αυτή την αναίσθητη μηχανιστική αντίληψη. Τέτοιες προσεγγίσεις είναι ανέφικτες. Τα φωνητικά συστήματα αφενός αποτυπώνουν μέσ' από κάποιο τυχόντως διαθέσιμο αποθεματικό συμβόλων, όπως απ' τα καλούμενα «αλφάβητα», *abjad* και συλλαβολόγια –ή, αντίστοιχα, απ' τις «παρασημαντικές»–, ενώ έχουν αναπτύξει επίσης αλγόριθμους ομοηχίων, αλλομορφιών, παραλλαγμάτων, ενδογραφιών / εξωγραφιών, ενδώνυμων κι εξώνυμων, «έλξεων κι απώσεων και παθών» κι ακουστικών απατών, τόσο ενδοπολιτισμικά όσο και διαπολιτισμικά, τους οποίους πομπωδώς και παχυλώς αγνοεί αυτή η παρωχημένη προκρούστεια αντίληψη. Ήδη ο τρόπος ανάγνωσης της Γραμμικής Β απ' τους Βέντρις (Michael Ventris), Τσάντουικ (John Chadwick) και Κόμπερ (Alice Kober) διαψεύδει μία τέτοια ανυπόστατη φαντασίωση τόσο μαζικά, ώστε είναι ν' απορούμε πώς ιθύνοντες παράγοντες επιμένουν να θέτουν και ν' «απαντούν» το αδιανόητο ερώτημα «πώς προφέρεται το ψηφίο δείνα; π.χ. το ζ ή το η;» χωρίς να ερυθριούν. Δηλαδή, επί τέλους, πώς προφέρεται το ψηφίο *w* στ' αγγλικά, το ψηφίο *c* στα γαλλικά, το ψηφίο *i* στα πολωνικά ή το ψηφίο ʿ στ' αραβικά; Είναι ερώτηση τώρα αυτή ανθρώπων σοβαρών;

ΣΦΑΛΜΑ Α.6. Οι πηγές δίνουν τον πληρέστερο δυνατό χάρτη των μελετώμενων.

ΓΙΑΤΙ ΕΙΝΑΙ ΣΦΑΛΜΑ. Η ψυχαναγκαστική αυτή εμμονή μεταθέτει τη σπουδή της επιστήμης απ' την επικυριαρχία της λογικής και του συνεκτικού συλλογισμού σε μίαν «αποτίμηση του δυνάμει», κι εκείθεν στη σπασμωδική ανταποκριτική (κν. ρεπορταζιακή) αναζήτηση μαρτυριών και στην καταγραφή, απομνημόνευση (κν. παπαγάλισμα) και διασταύρωση αφηγημάτων, διακοινώσεων και σπερμολογιών (αγγλ. *hearsay*, κν. κουτσομπολιών). Πέρ' απ' το φύσει αμφίβολο της αξιοπιστίας τους, οι πηγές δεν περιέχουν ομάδες ολόκληρες πληροφοριών που δεν σώθηκαν, ή που απ' τους συγγράψαντες και/ή καταλιπόντες κρίθηκαν ακατανόητες, περιττές, πλεονάζουσες, παρεμπόπτουσες και/ή, κυρίως, αυτονόητες, παγκοίνως γνωστές και κοινότοπες. Εφόσον η αρχαία μουσική θεωρία και

γραμματική συντέθηκαν από μαθηματικούς, γραμματικούς κι ὄτα ἀκούοντων, στην ὅποια εκ των υστέρων ἀνάλυση οφείλουν να προστίθενται –αν ὄχι να προτίθενται– κάθε δημόσια γνώση και κάθε κοινός τόπος και κάθε ακουστική αἴσθηση της εποχής του μελετώμενου. Κυριότατα οφείλει τουλάχιστον να προστεθεί ἓνα κοινό σῶμα αυτονόητων εκτημένων ἀπ' τα παγκοίνως γνωστά και γενικῶς ἀποδεκτά την εποχή εκείνη μαθηματικά.⁷

ΔΙΟΡΘΩΣΗ. Η ἀξιοπιστία των πηγῶν τέθηκε εν ἀμφιβόλω κι ὑπό αἵρεσιν ἤδη. Αναγωγή στα γνωστά θέσμιμα κι αυτονόητα της μαθηματικῆς επιστήμης και σε κάθε σχετικό ἐξω-ετυμολογικό φωνολογικό υποστρωματικό σύνολο γλωσσῶν / *Sprachbund*, μέσα κι ἀπ' την προφορική γλωσσική και μουσική παράδοση γενικῶς θεωρούμενες κατὰ τ' αὐτά.

ΣΦΑΛΜΑ Α.7. Η δυσική προσέγγιση στο ἀρχαίο τονικό και προσωδιακό σύστημα εἶναι ἡ ἀριστη δυνατή ὑπό τα σῆμερα γνωστά. Η ἐπιστημονική ἐρμηνεία των πηγῶν ἀπ' τους ἐγκυρότερους μελετητές και κέντρα της Δύσης εἶναι ὅτι καλύτερο και πλέον ευυπόληπτο ὑπάρχει και, αν παρουσιασθεῖ κάτι καλύτερο και πλέον ευυπόληπτο, αὐτό θα το ἐξετάσουν, θα τ' ἀποδεχθῶν και θα το υιοθετήσουν πρώτοι εκείνοι. Αν, δε, το ἔχουμε κάπου, οφείλουμε κατὰ πρώτην ἀρχὴν σ' εκείνους να το προσκομίσουμε για να το ἐξετάσουν, να τ' ἀποδεχθῶν και να του ἐπιδαψιλεύσουν τη δική τους τελειωτική ἐγκριση.

ΓΙΑΤΙ ΕΙΝΑΙ ΣΦΑΛΜΑ. Δεν δύνανται. Οὔτε ἔχει λογική εμεῖς να θέτουμε την ἐπιστήμη μας ὑπό το ἐγκρισιακό κριτήριο ἀκρίτων, και δη οικειοθελῶς. Κάθε μελετητής παρειαίνει στις ἀναγνώσεις κι ἐρμηνείες του τους δικούς του διαμεσολαβητικούς ἠθμούς, κοινῶς φίλτρα. Τα δυσικά φίλτρα ἔχουν σε πολλές καίριες περιπτώσεις ἀποβεί ἀκρῶς ἀνεπαρκή και στρεβλωτικά, τόσο σ' ἐπίπεδο ἀνάγνωσης και κατανόησης των ἐλληνικῶν πηγῶν ὅσο και σε φαύλες ὀρθολογιστικές ἀπόπειρες ἐκπόνησης συστημάτων ἐρμηνείας ἐξῶθεν. Οι μελετητές της Ἑσπερίας συχνά συλλαμβάνονται ἀλαζόνως και πομπῶδως παραναγιγνώσκοντες τις ἐλληνιστί πηγές και παρακοῦντες τις ἀλλότριες μουσικές, προβάλλοντες γραμμές ἐρμηνείας στρεβλές, ἀνιστόρητες κι αὐθαίρετες. Οὐδεὶς παραπέμπει σ' οποιαδήποτε ζῶσα και τρέχουσα παραδοσιακή φωνολογία: τις υποβιβάζουν και τις ἀποφεύγουν σα να πρόκειται για ἐπιστημονική χολέρα. Στερούμενοι ἀμεσης βιωματικῆς ἀντίληψης του ἐνταῦθα φωνολογικού και μουσικού ρυθμικού συμπλόκου, στήνουν ὡς εκ τούτου το θεμέλιο των ἀναγνώσεων τους ἐρήμην του. Κατόπιν, ἡ ἐγχώρια κλασσικιστική παράδοση ὄντως ἐπιχειρεῖ κι ἐν μέρει το ἀποκαθιστὰ προσθετικά, με κορυφαία κομβική φυσιογνωμία τον Θρασύβουλο Γεωργιάδη.⁸

ΔΙΟΡΘΩΣΗ. Ἐπανεναρξὴ του συστήματος μελέτης κι ἐρμηνείας μὲς' ἀπὸ ἠθμούς ἀρμόζοντες, με συνυπολογισμό ἄλλων δεδομένων και παραγόντων, ὅπως π.χ. ἐν προκειμένῳ την περὶ ἱστορίας, ταυτοτήτων κι ἐτεροτήτων, γλωσσῶν, ρυθμῶν και διαλέκτων κι ἰδιωμάτων και γραφῶν ἀντίληψη του κλασσικού ἐλληνικού διαχρονικού πολιτισμικού φέροντος, τα μεθοδολογικά ἐργαλεῖα κάθε ὄψης συγκριτικῆς πολιτισμολογίας και την ὑποθετική θέσμιση πρότυπων ακουστικῶν, ἀντιληψιακῶν και ψυχακουστικῶν «αὐτιῶν» κάθε εποχῆς, π.χ. ἐνός «ὠτῶς» ἀρχαίου ἀττικού, ἀνατολιακού, θρακικού, μυκηναϊκού, ἰωνικού, δωρικού, αἰολικού, φρυγικού, ἰταλιωτικού, ἀλεξανδρινού, βυζαντινού κτλ.

ΣΦΑΛΜΑ Α.8. Η σῆμερα κείμενη «νεοελληνική» φωνολογία εἶναι ἀσχετη προς την ἀρχαία και δεν πρέπει να λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν –ἕως και πρέπει να μὴ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν– στην προσέγγιση της ἀρχαίας φωνολογίας, διότι μεσολάβησε σύμπτυξη της ἀρχαίας γλώσσας και των διαλέκτων της στην ἀλεξανδρινή κοινή, κι ἀπ' αὐτὴν γεννήθηκε ἡ κοινή μεσαιωνική ἐλληνική, με δύο κλάδους: μία συντηρητική ἐκδοχή ἀς πούμε καθαρῆς, πλησιέστερη στην ἀρχαία, και μία λαϊκή δημῶδη διαβιβρωσκόμηνη, ἀπορρυθμισμένη κι ἰσχυρά παρεφθαρμένη, διεσπασμένη σε τοπικότητες αν και ζωντανή, ὑστερογενή και, ὡς τέτοια, πιο ἀπόμακρη ἀπ' την ἀρχαία.

ΓΙΑΤΙ ΕΙΝΑΙ ΣΦΑΛΜΑ. Η ὑποκείμενη ἀρχὴ δεν ἀποτελεῖ ἐπιστημονική διαπίστωση δομική συστημική, ἀλλὰ κατὰ το δοκὸν αυτοπαθὴ ἐρμηνεία της παρατήρησης μὲς' ἀπὸ ἓνα δῆθεν εὐλόγο ρυθμιστικό ἰδεολόγημα στείρας μηχανιστικῆς χρονομετρίας ἀνάδρομης. Ἀναδιπλοῦται δε το σφάλμα, καθόσον το κρινόμενο δεν ἀντλείται ἀπ' εὐθείας ἀπ' τη φωνολογία της προφορικῆς παράδοσης, ἀλλ' ἀπὸ δύο –ἀντίπαλες– σύγχρονες ἀναχρονιστικῆς κατευθύνσεις φωνολόγησης: ἀφενός ἀπὸ «μελέτη πηγῶν» και μεταγραφῶν στα λατινικά, ἀφετέρου ἀπὸ καταγραφές στο νεότερο κατασκευασμένο κι ἐπὶ δεκαετίες ἀκαταστάλακτο και μηδέποτε ἐπιστημονικά δειχθέν κατάλληλο σύστημα καταγραφῆς κι ὀρθογράφησης του τεχνητοῦ κι ἀνωθεν ἐπιβληθέντος δημοτικισμοῦ. Τούτο ἀπηρεῖ εὐθέως την ἀκρῶς ἀνάρμοστη διαστρεβλωτική διαμεσολάβηση καταγραφῶν κι ἀναγνώσεων με τρόπο ἀντλούμενο ἀπ'

ευθείας, και δη ασυνείδητα, απ' το Λάτιο, απ' τον φαναριωτισμό κι απ' τον λογιωτατισμό –ακόμα κι εκ μέρους εαυτοπροσδιοριστων λάβρων δημοτικιστών–, μ' ιδεολογικές ετερο- κι αυταντιφατικότητες, και δη χωρίς την παραμικρή επίγνωση.

Αν ίσχυε το υποκείμενο κοινό ιδεολόγημα, η φωνολογία της μεσαιωνικής και νεότερης ελληνικής θα ήταν μία, παραλλασσόμενη σε μέτρια ετερομορφία χωρίς σοβαρές τοπικές αποκλίσεις και μ' ομοιότητες και διαφορές συστηματικά ευεξήγητες. Στην πραγματικότητα τα σήμερα ομιλούμενα νεοελληνικά, απ' τα κατωιταλιώτικα γκρεκάνικα (*Grigo*) έως τα κυπριακά και τα ποντιακά, διαίρονται σε δύο έως τέσσερις γλώσσες –δεύτερη η τσακόνικη κι άλλες δύο, ενδεχομένως ανάλογα με τη μεθοδολογία, η γκρεκάνικη κι η ποντιακή– και σε πέντε έως οκτώ διακριτές φωνολογίες, ανάλογα πώς ταξινομεί κανείς, με χτυπητές ομοιότητες όσο και με καθοριστικές ειδοποιούς διαφορές. Τούτο τ' αδιαμφισβήτητο και λαμπρό δεδομένο είναι όλως διόλου συστηματικά ασύμβατο προς το δυσικό κι εκείθεν νεοελληνικό μοντέλο σύμπτυξης, ομογενοποίησης κι επαναδιάσπασης της ελληνικής γλωσσικής διαχρονίας γενικά, και πιο πολύ ειδικά ανά έκαστο στοιχείο. Δεν διαγιγνώσκεται τέτοια δυνατότητα στη θεωρία του πολιτισμού. Ομοίως, τα δύο διακριτά συστήματα ρυθμικής αντίληψης, με τεράστιες εστίες αλλαγού και με σαφές σύνορο *ισόγλωσσων* (*isoglossa*), είναι *υποστρώματα*. Δεν δημιουργούνται καθ' οδόν.

ΔΙΟΡΘΩΣΗ. Επανεκκίνηση της σπουδής του ήχου της ζώσας κι αρχαίας ελληνικής λαλιάς ομού από κοινού κι εκ του μηδενός, χωρίς καμία θεμελιακή παρέμβαση από καταγραφές, μεταγραφές και γραμματείες, αλλά με θεμέλιο τους αρμόδιους φωνολογικούς, μαθησιακούς κι επικοινωνιακούς κλάδους. Αφού η ηχητική θεωρία στηθεί επί της φωνολογίας, καθώς οφείλει, η γραμματεία θα κληθεί να εισέλθει στο τελικό στάδιο ελεγκτηρίως.

ΣΦΑΛΜΑ Α.9. Το αρχαίο προσωδιακό σύστημα είναι φαινόμενο απτόμενο της θεωρίας της μουσικής κι άριστα περιγραφόμενο απ' εκείνην, βάσει των «πηγών» που «έχουμε».

ΓΙΑΤΙ ΕΙΝΑΙ ΣΦΑΛΜΑ. Είναι προφανής η ανάστροφη αυθαιρεσία της παραδοχής. Εξ άλλου, για ποια «θεωρία» μιλάμε; για την πυθαγόρεια, που δεν γνωρίζουν καν να την διαβάσουν, ή για τ' αριστοξένεια *θεωρητικά*, που δεν είναι θεωρία ούτε με τη διόπτρα;⁹

ΔΙΟΡΘΩΣΗ. Το λεγόμενο και προβαλλόμενο είναι ανάξιο διορθώσεως. Πηγάζει από βάνουση παρανόηση των πηγών κι από καθολικό βιασμό της λογικής τάξης. Να διαβάζουμε σωστά και με πνεύμα κριτικό τις πηγές και ν' ασκούμε ορθό λόγο κι επιστήμη! Επί τέλους!

ΣΦΑΛΜΑ Α.10. Στ' αρχαία συγγράμματα παραδίδονται οι ακριβέστεροι δυνατοί αριθμητικοί τύποι γι' ανάγνωση του τονικού και ρυθμικού μουσικού κι εκείθεν του προσωδιακού συστήματος.

ΓΙΑΤΙ ΕΙΝΑΙ ΣΦΑΛΜΑ. Είπαμε. Κάθε σύγγραμμα *διασωθέν* φέρει τους ηθμούς του συγγραφέα και της εποχής του. Οι περισσότεροι είναι άλλων εποχών. Τα παραδοθέντα τονικά βηματικά δομήματα εμπίπτουν σε τέσσερις διαφορετικούς τύπους:

- δομήματα *ακριβή*:
 - *προτύπως ή αντιπροσωπευτικά ακριβή*, διδόμενα ως μονήρεις αριθμητικοί λόγοι, συγκεκριμένα όσα ο Πτολεμαίος παραδίδει, αποδίδοντάς τα στον Αρχύτα τον Ταραντίνο, τον Ερατοσθένη τον Κυρηναίο και τον Δίδυμο τον Αλεξανδρέα,¹⁰
 - *προτύπως κι εναλλάγδην ακριβή*, διδόμενα ως κύριες ακριβείς κατηγορίες, υποδιηρημένες σε μικρά σύνολα «περιπτώσεων» μέσω πάντοτε αριθμητικών λόγων, συγκεκριμένα όσα ο Κλαύδιος Πτολεμαίος παραδίδει ως δικά του,
- δομήματα *προσεγγιστικά*:
 - *προσεγγιστικά κυρίως μετρικά, σχηματικά και ταξινομιακά*, διδόμενα ως ομαλές λογαριθμικές βαθμονομήσεις μονήρεις, συγκεκριμένα όσα ευρύτερα παραδίδονται αποδιδόμενα συνήθως στον Φιλόλαο τον Κροτωνιάτη,¹¹
 - *προσεγγιστικά καθ' υποπερίπτωσης μετρικά, σχηματικά και ταξινομιακά*, διδόμενα ως κύριες προσεγγιστικές κατηγορίες, υποδιηρημένες σε μικρά σύνολα «περιπτώσεων» μέσω πάντοτε λογαριθμικών μονάδων, συγκεκριμένα όσα ο Αριστόξενος παραδίδει ως δικά του.

Οι σημερινές δυσικές ερμηνείες πάσχουν δεινώς απ' τα όμοια, ισοπεδώνοντας την πληροφορία και κατ' έθος συμφύροντας το αφηρημένο με το συγκεκριμένο, το θεωρητικό με το πρακτικό / «μυμνησιακό» (π.χ. το πυθαγόρειο / πλατωνικό με το αριστοτέλειο / αριστοξένειο), το ασκούμενο με το εκπαιδευτικό, το εκ των προτέρων με το εκ των υστέρων, το κανονιστικό με το παρατηρησιακό /

συμπερασματικό / περιγραφικό, το ειδικό με το γενικό, το αναγκαστικό με το τελικό, το εμπειρικό με το εποπτικό, το καταφατικό με το αποφατικό, το παραδειγματικό με το γενικό κι επί της αρχής, το ακριβές με το προσεγγιστικό με το σχηματικό, το ένδον με το έξωθεν, το παραγωγικό με τ' απαγωγικό και με το επαγωγικό, **το μετρικό με το μετρησιακό**. Κατόπιν αυτής της λογικής αποδιοργάνωσης, για να μην πούμε σήψης, συχνά μεταχειρίζονται λάθος σκεπτικό, λάθος εστίαση και λάθος μεθοδολογία για τη λάθος όψη του λάθος αντικειμένου κατά σύστημα και κατά συρροήν και, αείποτε, αλαζόνως.

ΔΙΟΡΘΩΣΗ. Εξ αρχής οι διά μέσου των αιώνων μεταπτυθαγόρειοι μελετητές φαίνεται να μη συνειδητοποιούν κάτι άκρως στοιχειώδες: όταν μιλάει κανείς για συστήματα αριθμητικά, υποχρεούται ν' αρχίζει απ' τη μεθοδολογία την οικεία στο αντικείμενο καθαυτό, δηλαδή απ' τα μαθηματικά, όπου χρόνια διέτριβαν οι ελληνοπαιδες, για να καταλήξει στην εποπτεία, όχι εντελώς ανάποδα όπως το κάνουν εκείνοι. Σπεύδουμε, λοιπόν, ν' ανακατατάξουμε το ζήτημα μέσω όσων επακολουθούν, για να είμαστε και μέσα στο πνεύμα και στην τάξη, παρακάτω στη συνέχεια.

ΣΦΑΛΜΑ Α.11. Κατά την κλασική αρχαιότητα, ο τονισμός ήταν μελικός. Κατόπιν άλλαξε κι έγινε δυναμικός. Αυτά τα λέει καθαρά (και) ο Διονύσιος ο Αλικαρνασσεύς.

ΓΙΑΤΙ ΕΙΝΑΙ ΣΦΑΛΜΑ. Μας είναι αδύνατο να υπολογίσουμε με πόσο πάταγο πρέπει να πατάξει κανείς ένα τέτοιο πανάθλιο φληνάφημα, ούτως ώστε αυτό να συντριβεί άπαξ διά παντός και να μη ξαναφυτρώσει ποτέ τίποτα ομοειδώς τρισπανάθλιο στη θέση του. Προϋποθέτουμε κοινώς αντιληπτά τα θεμελιωδώς τετριμμένα της αναλυτικής μεθόδου.

Αναλυτικά, λοιπόν, κι εξ αφετηρίας κατά τα παραπάνω, οι δύο εκφορητικές διαστάσεις της γλώσσας (προσωδίες, βλ. παρακάτω ΥΠ. ΕΡΓ. Γ.1, Γ.9), η τονική κι η ποσοτική, είναι φαινόμενα διαφορετικά, παράλληλα, θεωρητικά ασύνδετα και κατ' αρχήν ανεξάρτητα μεταξύ τους. Ο τονισμός είναι φαινόμενο τονικό, ήτοι εξ ορισμικού κι εκ προδιαγραφής κι αφετηριακά μελικό, πάντοτε, παντού κι *απαράγραπτα*, άσχετα αν τα μελικά / τονικά σχήματα ανελίσσονται με τόνους απλούς, διπλούς ή πολλαπλούς, κύριους ή δευτερεύοντες, αμετακίνητους ή πάσχοντες, εξ υπαρχής ή επαγόμενους ή εξαφανιζόμενους εν τη ρύμη, μ' ιδιαίτερη μελική έμφαση και διαφοροποίηση σημαίνοντος εκεί όπου η γλώσσα είναι αναφανδόν πολύπλοκα μελική, όπως π.χ. στις κυρίαρχες λαλιές της Κίνας, ιδίως της νότιας (π.χ. στα καντωνέζικα). *Τόνος* σημαίνει ύψος φθόγγου μελικού, εξ εννοιακής μεταφοράς απ' την τάση της χορδής, ενώ η λατινική ονομασία *accentus*, ετυμολογούμενη από *ad-cantus*, σημαίνει απλώς, γενικώς κι αορίστως *προσωδία* –βλ. παρακάτω ΥΠ. ΕΡΓ. Γ.2–, αποτελώντας προφανέστατα μιαν ακόμη κατά τα ειωθότα στείρα κυριολεκτική διάστροφη μεταγλώττιση ενός ελληνικού όρου λατινοφορεμένου με ρωμαϊκή *toga*.

Σε γλώσσες όπως είναι οι ευρωπαϊκές, όπου τόνος σημαίνει απλώς μελική ανύψωση αναλυτικά κι ειδοποιά, η άνοδος κάλλιστα ενδέχεται να συνοδεύεται συνθετικά κι απ' άλλα παράπλευρα φαινόμενα, όπως, π.χ., χαρακτηριστικότητας, i. από πιο πρόσθια φωνολογική τοποθέτηση (στα ελληνικά), και/ή ii. από ελαφρά επίταση της δυναμικής (λίγο πιο δυνατά), και/ή iii. από ελαφρά διαστολή του χρόνου εκφοράς (πιο μακρά), και/ή iv. κάποια επιτακτική κινησιακή αλλαγή στη στάση του σώματος, όπως εμφατική χειρονομία, ανύψωση των οφρύων ή των ώμων, κρούση του χεριού ή του ποδιού σ' υποκείμενο στερεό κ.ά. Είναι επίσης εύλογο ότι ο καθένας, περνώντας τ' άκουσμα απ' τους δικούς του εθισμούς, μπορεί, ακούοντας μια ξένη γλώσσα με τόνους μελικούς, να τους αντιληφθεί όμοια όπως αντιλαμβάνεται τους τονισμούς στη δική του γλώσσα, οπότε, όταν προσπαθεί να μιμηθεί την ξένη προφορά, να συνοδεύει τη μελική άνοδο μ' ένα ή περισσότερα απ' τα i έως iv.

Κανείς δεν έχει καταθέσει, σε κανένα σύγγραμμα, *αλλαγή* μελικού τόνου προς δυναμικό. Ούτε ο Διονύσιος ο Αλικαρνασσεύς ούτε κανείς άλλος έχει δηλώσει ποτέ κάτι παρόμοιο. Όσοι διαβάζουν στους αρχαίους συγγραφείς πράγματα ανύπαρκτα κι ανυπόστατα, κι ακόμη περισσότερο όσοι τους τα φορτώνουν, πρέπει να είναι είτε άσχετοι είτε δόλιοι είτε και τα δύο. Αυτό που έγραψαν οι αρχαίοι δεν αφορά τη γλώσσα, αλλά την τεχνική της στιχουργίας, κι εννοεί απλώς και μόνον ότι, βαθμηδόν, η δομική της κατασκευής του στίχου μετέπεσε απ' τη σύνθεση βραχειών και μακρών διαρκειών –της κλασικής περιόδου– σε στάδιο ενοτήτων ρυθμοτονικών –των μεταγενέστερων περιόδων. Οι διασπορές ανακριβειών ας ξαναδιαβάσουν τον Διονύσιο.

ΔΙΟΡΘΩΣΗ. Πρώτα-πρώτα δεν προκύπτει κατόπιν όλων αυτών από πουθενά ότι ο νεοελληνικός τόνος –που είναι βεβαίως τελείως μελικός κι ούτε κατά διάνοιαν δυναμικός για όποιον δεν έχει ανιάτως βαρηκοήσει απ' τη βαρεία επιστημοσύνη κι απ' τις «διαβασμένες» επικύψεις προ της

κλαγγώδους αυθεντίας των κλασικιστών— έχει οποιαδήποτε διαφορά στην εκφορά του απ' τον αρχαίο. Εκκρεμεί και μία δεύτερη οφειλόμενη διόρθωση: όταν μιλάμε για μεταγενέστερη στιχουργία βάσει ρυθμοτονικών ενοτήτων, τι εννοούμε ακριβώς; Αυτό θα το διευθετήσουμε λίγο παρακάτω στο Α.14, διότι συνδέεται στερεά κυρίως με το συντελικό και, τώνοντι, πελώριο σφάλμα.

ΣΦΑΛΜΑ Α.12. Δεν υπάρχουν σήμερα ζώντα επιβιώματα του αρχαίου τονικού και ρυθμικού μουσικού κι εκείθεν του προσωδιακού συστήματος ασφαλώς αναγνωρίσιμα ως έγκυρα.

ΓΙΑΤΙ ΕΙΝΑΙ ΣΦΑΛΜΑ. Η παρούσα ετυμολογία, ομού και στο ίδιο μήκος κύματος με τις προηγηθείσες Α.7 κι Α.8, εκφέρουν αξιολογικές κρίσεις με χαρακτήρα πολιτισμικά ιμπεριαλιστικό. Υιοθετούμενες κι αναμεταδιδόμενες από Νεοέλληνες, σκοράρουν ηχηρά ρατσιστικά δουλικά αυτογκόλ: παριστάνουν ψυχωσιακά το κατά τους δυσικούς νεκροτομηθέν είδωλο σαβανωμένου και ταριχευμένου λειψάνου της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και φωνολογίας, κοινώς τη μούμια τους, ως σώμα «ζωντανό» και δη δικό «μας». Τεχνικά, τώρα, η πρόταση είναι άοριστος αποφατικός επαγωγικός αφορισμός με μηδενική παραγωγική αποδεικτικότητα, ήτοι με λογικό χαρακτήρα αποδεικτικά επονείδιστο, ενώ προάγει την αξιακή κρίση ως αντικειμενικό *factum* αναξίως.

ΔΙΟΡΘΩΣΗ. Κατατίθεται στο κεφάλαιο Γ αναλυτικά.

ΣΦΑΛΜΑ Α.13. Υπάρχουν σήμερα ζώντα επιβιώματα του αρχαίου τονικού και ρυθμικού μουσικού κι εκείθεν του προσωδιακού συστήματος ασφαλώς αναγνωρίσιμα ως έγκυρα, τα οποία αποδεικνύουν τη συνέχεια του πράγματος, αυτονοήτως αποδεικνύόμενα μέσω εκείνης.

ΓΙΑΤΙ ΕΙΝΑΙ ΣΦΑΛΜΑ. Η κυκλική αυτή ετυμολογία, αντίθετη της αμέσως προηγούμενης, είναι εξ ίσου ιδεολογηματική κι αντισυστημική, καθώς προϋποθέτει κάτι που θέλει να συμπεράνει, επιλέγει τα δεδομένα έτσι ώστε να τεκμαίρονται αυτά που πιστεύει και βαίνει σε συλλογισμό κατ' ανάστροφη χρονολογική και λογική σειρά. Διαπράττει το ίδιο κεφαλαιώδες σφάλμα του προϊδεασμού, κρίνει επιπόλαια και, πάνω απ' όλα, ομοίως υποπίπτει στις ίδιες κορυφαίες παράλογες ψευδολογικές του ορθολογισμού, ήτοι ν' αναζητεί «αποδείξεις» εν τη πράξει και ν' αποφαίνεται εκ του αποτελέσματος, πράγματα απλώς αδιανόητα στη λογική και στα μαθηματικά. Αμαυρώνει, αδικεί και καταβαραθρώνει το μελετώμενο, καθώς βυθίζει τον ορθό λόγο και τη συστημική της θεωρίας του πολιτισμού σ' ανυπόληπτα πελάγη φολκλωρισμού, κι έργω συκοφαντεί ό,τι επιθυμεί να δείξει, υποβάλλοντάς το σε διαιτησία εμφορούμενη απ' τ' αντίπαλο ιδεολόγημα κι επιδαμιλεύοντας στους διαχειριστές του και στις μεθόδους τους την προς τούτο αρμοδιότητα.

ΔΙΟΡΘΩΣΗ. Κατατίθεται κι αυτή στα επικείμενα κεφάλαια αναλυτικά.

ΣΦΑΛΜΑ Α.14. Ευδιάκριτα κι εύγλωττα υπολείμματα της αρχαίας ποσοτικής προσωδίας έχουν παραμείνει στη νεότερη ελληνική γλώσσα, και βρίσκονται αν παρακολουθήσει κανείς τον διαποικιλμό στις διάρκειες των συλλαβών, ως επί της ροής του λόγου επενέργεια των διαφορετικών φωνηέντων και της διάρκειας των συμφώνων –φαινομένων που καθιστούν άλλες συλλαβές μακρότερες στην πράξη κι άλλες βραχύτερες. Για επιβιώματα και τεκμήρια πρόσβασης προς την αρχαία προσωδιακή, καλός ενδεικτικός αγωγός είναι το να παρακολουθούμε πώς εξελίχθηκε η διάρκεια της συλλαβής μες στους αιώνες και πώς εκφέρεται τώρα.

ΓΙΑΤΙ ΕΙΝΑΙ ΣΦΑΛΜΑ. Αυτό μαζί με το προηγούμενο είναι δύο σφάλματα όχι της δυσικής αναισθησίας, αλλ' ενός τραυματικού εγχώριου αμυντορισμού. Σ' επίπεδο ψυχαναλυτικό, κάθε τι τέτοιο είναι κατανοητό, κι ίσως θα πρέπει να το βλέπουμε έως και με κάποια συμπάθεια. Ωστόσο εάν κάποτε, εκ μέρους κάποιων υπέρμετρων ζηλωτών πληγωμένων σκεπτικιστών επιστημονούντων ψιττακών «συμβιβαστών», πάνε τα δύο ασύμβατα κι αντίθετα αυτά πράγματα να ζυμωθούν σ' ένα, συμπλέκονται δύο αντιφάσκοντα και το εξαγόμενο ονομάζεται *άτοπον* και *κενόν* κι *absurdum*.

Το πώς εκφέρεται στην πράξη ο πεζός λόγος είναι ένα γεγονός. Οι δυνατές και παρατηρούμενες και καταγραφόμενες και μετρήσιμες διάρκειες είναι άπειρες, αδιευθέτητες κι ακατηγοριοποίητες: αυτό το τεκμαίρεται η σύμπασα ανθρώπινη εμπειρία και το καταγράφουν ακριβώς έτσι κι οι αρχαίοι συγγραφείς. Το πώς όμως οι διάρκειες κατηγοριοποιούνται για να μελετηθεί η ευρυθμία του ρέοντος λόγου και για να τυποποιηθεί η ερρυθμία του έμμετρου λόγου είναι ζήτημα άλλο. Το πρώτο είναι *μέτρηση (mensura)*, το δεύτερο *μετρική (metrica)*.

ΔΙΟΡΘΩΣΗ. Η επιλησμοσύνη ή κι αφασία πολλών, ως προς το πότε κάνουμε μετρική και πότε μέτρηση, μάλλον λύνεται μ' έναν απλό τρόπο: όσοι τα συγγέουν μπορούν να πάνε να μαθητεύσουν κοντά σ' ένα καλό τεχνίτη που στρώνει εργοστασιακά πλακίδια σε δάπεδα, και θα καταλάβουν

σύντομα τι παίζει, αν βέβαια κάποια αμφίβολα εμβριθής ακαδημαϊκή σπουδή δεν τους έχει κάνει τα κυκλώματα. Για την ουσία του προβλήματος, η ποσοτική προσωδία έχει να κάνει με μετρική εγνωσμένων και προτεθειμένων διαρκειών. Επομένως το πρόκριμα δεν είναι εκ προοιμίου κι εξ αιτιακής επαγωγής ο φθόγγος ή το φώνημα ή η συλλαβή ασχέτως στόχου. Ούτε ο στιχοδομικός στόχος –**αίτιο τελικό**– είναι παρακολούθημα συγχύσιμο με τη ροή του λόγου –**αίτιο αναγκαστικό**– επειδή το είτε έτσι κάποια μαζική πλειονότητα μειοψηφικών ιεροφαντών –**αίτιο ποιητικό**. Σημείο της αιχμής στην ποσοτικότητα είναι *κάποιες* προς τούτο επιλεγόμενες διάρκειες.

- Η κατασκευή μετρικού συστήματος κι ο μέσω αυτού λογισμός των διαρκειών, ακριβώς ή προσεγγιστικά, θεωρητικά ή κανονιστικά ή περιγραφικά, αποτελούν *θεωρητική μετρική*. Τα ούτω μελετώμενα γλωσσικά φαινόμενα είναι *θεωρητικός μετρικά*.
- Η αυστηρή καταναγκαστική συμμόρφωση προς ένα μετρικό σύστημα μοναδιαίο με στενές απαιτήσεις ακρίβειας στις προκατασκευασμένες τετραγωνισμένες διάρκειες επιτελεί *ρυθμική* και καθιστά το φαινόμενο *αυστηρά / μηχανικά ρυθμικό*.
- Η χαλαρή εφαρμογή των ίδιων κριτηρίων συνιστά *ερρυθμία* και το καθιστά *έρρυθμο*.
- Ο δημιουργικός διαποικιλμός της χαλαρής εφαρμογής με χρήση σύννομων αποκλίσεων, ιδιαίτερα επί σχήματος προσεγγιστικού, με προεκτάσεις και φιλοδοξίες αισθητικές, συνιστά *ευρυθμία* και καθιστά το φαινόμενο *έρρυθμο*.
- Το πέρασμα του φαινομένου απ' τις ανωτέρω εξετάσεις, η προσαρμογή του σ' αυτές ή σε κάποιες απ' αυτές κατ' επιλογήν κι επί σκοπώ, είτε κατατακτήρια είτε περιγραφικά, επιτελεί *μέτρηση*.

Η εκάστοτε επιλεγόμενη μετρική μονάδα εξαρτάται απ' τις σκοπιές κι απ' τους στόχους. Αφήνοντας, λοιπόν, κατά μέρος τη μετρική, η οποία είναι θεωρία θέσπισης μέτρων μ' αφηρημένες απαιτήσεις άπειρης ακρίβειας και τα λοιπά, χρωστούμε δύο ορισμικές καταθέσεις για δύο εγνωσμένα και καθεστηκότα είδη *μέτρησης*. Για τα λοιπά, βλ. ΥΠ. ΕΡΓ. Γ.2.

ΟΡΙΣΜΟΣ Α.14.α. Ανιούσα ή περιγραφική μέτρηση καλείται η θεωρητική εφαρμογή του κανονίζοντος, ρυθμίζοντος κ.τ.τ. επί του κανονιζόμενου, ρυθμιζόμενου κ.τ.τ.

ΟΡΙΣΜΟΣ Α.14.β (αντίστροφος). Κατιούσα ή κανονιστική μέτρηση καλείται η θεωρητική προσαρμογή του κανονιζόμενου, ρυθμιζόμενου κ.τ.τ. προς το κανονίζον, ρυθμίζον κ.τ.τ.

B. ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ, ΟΡΙΣΜΟΙ ΑΝΑΦΟΡΑΣ

Είναι επί της παρούσης αδύνατο ν' ασχοληθούμε να διαλύσουμε όλες τις παρανοήσεις και θεωρητικές αστοχίες, ούτε καν τις περισσότερες. Συνεπώς, θα περιοριστούμε μόνο σ' ό,τι δημιουργεί αξεπέραστες δυσλειτουργίες εδώ. Χαλαρώνοντας την απαίτηση για ορισμούς αυστηρούς και κανονικούς, λόγω του συγκεκριμένου αντικείμενου της προκείμενης σπουδής μας, κι όσο δεν προκύπτει βλάβη αμέλειας ή απλουστευτικής σχηματικότητας, ας αρκεστούμε να επαναλάβουμε ότι, στην πλήρη μορφή της, μια τέτοια μελέτη θα χρειαζόταν άτεγκτους κι απαράβατους ορθούς ορισμούς για τη μετρική κι όλα τα συναφή, συμπαρομαρτούντα κι απορρέοντα.

Θεωρούμε απαραίτητο στοιχείο εδώ να επισημανθεί κάτι που φαίνεται να διαφεύγει από πάρα πολύ κόσμο. Όσο θα πλέουμε σε ύδατα μαθηματικών –θεωρίας αφηρημένης κι αρχετυπικής–, τα πρότυπα θα προϋποθέτουν άπειρη ακρίβεια σε θέση, παραγωγή κι αποτίμηση. Έτσι πάει η μετρική. Στις εφαρμογές της μέτρησης, βέβαια, η «άπειρη ακρίβεια» δεν λαμβάνεται κυριολεκτικά, αλλά μεταφράζεται ως *ροπή* των φαινομένων προς κάποιες διαμορφώσεις και τιμές κι ως θεωρητική δυνατότητα για περιγραφική ευθυβολία και για προσεγγιστική ευστοχία κατά δύνάμιν και κατά βούλησιν. Πέρα και πάνω απ' όλα, θέσμια ακρίβεια δυνάμει άπειρη διαθέτει το μετρικό σύστημα αυτό καθαυτό, ως οντότητα αφηρημένη: όχι τα εν τη πράξει μετρούμενα, καθώς εκείνα, προσαρμοζόμενα, λογίζονται μέσω αυτού. Το μετρικό σύστημα μετράει τα μετρούμενα φαινόμενα, όχι ανάποδα. Ποια είναι δηλαδή η «έμπρακτη ατέλεια» του θεωρητικού μετρικού συστήματος, να καταλάβουμε κι εμείς οι μαθηματικοί τι μας αντιτάσσουν οι θετικοί κλάδοι;

Ασφαλώς και δεν νοείται το μετρούμενο να επηρεάζει το μετρικό σύστημα. Ασφαλώς και δεν νοείται το *–ύστερον–* ρυθμιζόμενον ν' ασκεί καθοριστικές επιδράσεις επάνω στο *–πρότερον–* ρυθμίζον. Νομίζουμε ότι τούτο είναι ηλίου φαεινότερο, κι ότι κάθε παραβίαση αυτής της ορθής εστιακής αίσθησης παράγει πρωθύστερα, τα οποία, συνδυαζόμενα με τα ευθύφορα, φαύλους λαξεύουν κύκλους ανεξέλεγκτα. Όποιος αντιλαμβάνεται τι κάνουν τα μαθηματικά ξέρει τι σημαίνουν

τα λόγια τούτα... οι υπόλοιποι ας μη μουν καν στον κόπο. Εφόσον, τώρα, τα μουσικά διαστήματα κι οι ρυθμικές διάρκειες –και παν ό,τι συγκροτεί το *ρυθμιζόμενον*– *είναι μεγέθη* –ή *έχουν μέγεθος*, ανάλογα πώς προτιμά να το εκφράσει καθένας–, λογίζονται και κατατίθενται μέσω και των κατάλληλων *μέτρων*, διά των οποίων καθορίζονται μετρικές μονάδες και προσάπτονται στα εν λόγω μεγέθη (αριθμητικές) *τιμές* εκφρασμένες σ' αυτές, διατυπώνοντας και διαμορφώνοντας το *ρυθμίζον*.

Με τον προσδιορισμό και την κατάθεση σχετικών / αναλογικών μεγεθών, τιμών και μονάδων ασχολείται η *μετρική*. Μαζί, ως πρώτιστο συναρτώμενο μέλημα, η μετρική έχει να διακονήσει και την υιοθεσία ή θέσπιση *μονάδων*. Δεν θα εμβραθύνουμε ιδιαίτερα εδώ. Ας αρκεστούμε να τονίσουμε ότι, για να επιτευχθεί αυτό, πρέπει να διευθετηθούν τα μεγέθη, με τις ομοιότητες και διαφορές τους, χωρίς ενθουσιωδώς ασυλλόγιστες ταυτίσεις πραγμάτων που εμφανίζουν εν μέρει χτυπητές αναλογίες ενδεχομένως, ιδιαίτερα όταν αγνοούνται βαθιές διχοστασίες ουσιών και θεσμών. Στην κάθε περίπτωση, οι μετρικές περιέχουν όλα ή μερικά απ' τ' αμέσως παρακάτω.

- *Ακριβή πρότυπα θεωρητικά μέτρα απόλυτα.*
- *Ακριβή πρότυπα θεωρητικά μέτρα σχετικά.* Υποτίθεται, θεωρητικά, ότι η μετρική είναι *a priori* διεργασία αφηρημένη. Μ' αυτά εδώ πραγματώνεται η *μέτρηση*: ομοίως *a priori*, όταν αναζητείται να εκφερθεί προτύπως διάστημα ή διάρκεια, κι *a posteriori*, όταν ζητείται ν' αποτιμηθεί αποτύπωση ή αποτύπωμα ερεθίσματος. Τα δύο αυτά είναι ακριβώς ανάποδα και δεν δύνανται να συγγέονται ή να αναμειγνύονται: κάθε φορά κάνει κανείς είτε το ένα είτε τ' άλλο. Τα σχετικά μέτρα, γενικώς όντα πηλικά, τείνουν κατά πλειονότητα να μην είναι άλλο παρά καθαροί αριθμοί της αριθμητικής.
- *Μετρικά πρότυπα.* Ορίζουν μονάδες, και βρίσκουν και καταθέτουν μέσω αυτών αριθμητικές τιμές / μέτρα για κάθε τυχόν μέγεθος, εξυπηρετούντα ως συστήματα
 - *μετρικής* (όπου δεοντολογία),
 - *μέτρησης* (όπου υπολογισμός, αποτύπωση του παρατηρούμενου),
 - *μετρήματος* (όπου αποτέλεσμα, αριθμητική τιμή).

Το πρόκριμα της ακριβείας τίθεται ως οιοσδήποτε αριθμός, πραγματικός –θεωρητικά πραγματικός αλλ' επί της ουσίας ρητός–, και το εύρος της ανεκτής ανακρίβειας ισούται ακριβώς με το μέγεθος μιας ολόκληρης μετρικής μονάδας.

- *Συστήματα προσεγγιστικά:*
 - *ρυθμιστικά* (όπου προσαρμογή του κατασκευαζόμενου στο μετρικό πρότυπο):
 - *ακριβή,*
 - *προσεγγιστικά,*
 - *συμμορφωτικά* (του προσεγγιστικού προς το ακριβές, του ακριβούς προς το προσεγγιστικό),
 - *προδιαγραφικά.*

Τέτοιο σύστημα σαν τα παραπάνω, με μικτούς ευκαιριακούς ρόλους όχι της παρούσης, είναι κι η ισομερής σύγκραση κι η κύκλια σύγκραση (μ' οκτάβες ή με μέτρα, βλ. Γ.9). Σ' ό,τι μας αφορά εδώ, και με δεδομένα όλα τα θέσμια της ανακρίβειας και της προσεγγιστικής, ένα ποσοτικό σύστημα «βραχέων και μακρών» είναι προσεγγιστικό αναλυτικά.

Γ. ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΥΠΟΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ Γ.0. Δυναμικός στρωματικός υβριδισμός

Έστω γεωγραφική περιοχή ομιλητών γλώσσας Π («παλαιάς») με οικεία φωνολογία Φ_{Π} . Έστω ότι η περιοχή δέχεται εισβολή, άλωση εξουσίας, εγκατάσταση και μείξη από εισερχόμενη μάζα πληθυσμού ομιλητών γλώσσας E («εισβάλλουσας») με φωνολογία Φ_E . Απ' τη μείξη των δύο προκύπτει υβριδική ζεύξη N (νέα), με *υποστρωματικά* συστημικά στοιχεία Π κι *επιστρωματικά* E . Στο γλωσσικό υβρίδιο, οι *έξι* (6) περιοχές της γραμματικής (φωνολογικό, φθογγολογικό, παραγωγικό, ετυμολογικό, τυπολογικό, συντακτικό) εμφανίζουν πλέγματα διαφορετικών διαπλοκών και συμπεριφορών. Στο δεδομένο εξεταζόμενο, σχηματικά η υβριδική γλώσσα N («νέα») τείνει να έχει κατά κυριότητα υπερεπίστρωμα (*ultrasuperstratum*) ετυμολογικού E_E («εισβάλλοντος»), με βαθύ υπόστρωμα (*substratum*) φωνολογίας Φ_{Π} («παλαιάς»). Με λόγια απλά, οι επόμενες γενιές τείνουν κατά το μάλλον ή ήττον να μιλούν με λεξιλόγιο εισβαλόν, με προφορές παλαιές εντόπιες και με τυπολογίες και συντάξεις μεικτές. Είναι κάτι που το γνωρίζουν και τ' αναγνωρίζουν άπαντες. Αυτό δείχνει ότι το πιο

σταθερό και παραμόνιμο στοιχείο βάθους, υπό κανονικές διεργασίες, και το πιο αξιόπιστο μαρτύριο παλαιότητας είναι το φωνολογικό, ενώ το πιο επισφαλές κι ευπρόσβλητο στοιχείο επιφάνειας, το πιο ευμετάβολο και σαθρό όλων, είναι οι ρίζες των λέξεων, ήτοι το ετυμολογικό. Βγάζει συστηματικό νόημα αυτό που λέμε εδώ; Βγάζει. Είναι ίδιο εκείνο που λένε οι εμβριθείς της φιλολογίας; Όχι, το δικό τους τροπάριο είναι το εντελώς ανάποδο! Η ελληνική γλώσσα, όπως και κατά τεκμήριον όλες, είναι τέτοιο υβρίδιο πολυεπίπεδο. Η φωνολογία της ποτέ δεν υπήρξε ενιαία, ούτε φυσικά διαπιστώνεται ως τέτοια σήμερα, καθώς είπαμε. Διασπάται, κραταιά κι ακραία, σε ρυθμικές περιοχές δύο (2) και σε φωνολογίες πολλές και διάφορες, εντοπίσιμες και συσχετίσιμες με γεωγραφικά και χρονολογικά συστήματα εγγύτητας εσωτερικά και προς γειτονικές κι ιστορικά σχετιζόμενες διεργασίες. Τ' όλο σύστημα απηχεί προχωρημένα, τεκμηριωμένα και μελετημένα φαινόμενα αναλυτικής *στρωματικότητας* (*stratification*) κι αφαιρετικού-δομικού επεκπολιτισμού.¹²

ΥΠΟΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ Γ.1. Προσωδία

Η *προσωδία* είναι το περιγραφικό κατηγορήμα της φωνολογίας εκείνο, το οποίο αναλυτικά επικεντρώνεται στη μουσικότητα των ακουστικών χαρακτηριστικών της, την αντιμετώπιζει δηλαδή εστιακά με όρους *μέλους / αοιδής*.

ΟΡΙΣΜΟΣ Γ.1.α. Προσωδία καλείται το σύνολο των μελικών ηχητικών ακουστικών χαρακτηριστικών μιας εκφερόμενης / εκφωνούμενης λαλιάς –σ' επίπεδο *σημαίνοντος*.

Κατά ταύτα, η *προσωδία* κατανέμεται σε τέσσερις περιοχές, κατά την κλασσική ανάλυση της μουσικής ακουστικής, αναζητήτα σ' οποιοδήποτε στοιχειώδες εγχειρίδιό της.

- **Ύψος.** Τονική και μελωδική ροή (άνοδοι, στάσεις, κάθοδοι), μουσικοί φθόγγοι και μελωδικές περίοδοι, «μελική των φράσεων». Θα την αποκαλούμε *τονική προσωδία* ή *τ-προσωδία*.
- **Διάρκεια.** Ποσοτική και ρυθμική ροή, σχήματα συσχετιστικής / αντιπαραβλητικής σύνθεσης διαρκειών, «ρυθμική των φράσεων», ταχύτητες εκφοράς, επιταχύνσεις κι επιβραδύνσεις. Θα την αποκαλούμε *ποσοτική προσωδία* ή *π-προσωδία*.

Έπονται, κλασσικά, η *χροιά* κι η *ένταση*. Απ' τα (τρία) πρώτα ηχητικά στοιχεία του σημαίνοντος με δύναμη καθοριστική επίδραση επί του σημαϊνόμενου, στην παρούσα εργασία εστιάζουμε ειδικότερα στην *π-προσωδία*.

ΥΠΟΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ Γ.2. Ποικιλίες ποσοτικής προσωδίας

ΥΠ. ΕΡΓ. Γ.2.α. Θεμελιακό εστιακό πρόκριμα σε μία αυθεντικά κυριολεκτική ποσοτική *προσωδία* είναι η χρονικότητα κι η διάρκεια. Δεν είναι η φθογγικότητα, η συλλαβικότητα ή οτιδήποτε άλλο συναφές, όταν αυτό συνάπτεται δομικά προς άλλη παράμετρο εκτός της διάρκειας (π.χ. ύψος, ένταση ή χροιά), εκτός μόνον αν η παράμετρος *κατά συγκυρίαν* συνδέεται τελεσφόρα, αναγνωρίσιμα, δομικά και με τρόπο εγνωσμένο, δεδηλωμένο, μεθοδικό και λειτουργικό προς κάποιο εύτακτο κι αναγνωρισμένο γνήσια *διαρκειακό* σύστημα ποσοτικής *προσωδιακής* μετρικής.

Ωστόσο όλες οι μέχρι τώρα ρητορικές παντού και πάντοτε ορμώνται από μια ποσοτική *προσωδία* λαμβανόμενη αυτονοήτως ως συλλαβική, τυπολατρικά, μηχανιστικά και στείρα, τόσο θετικά καταναγκαστικά όσο κι αρνητικά κατ' αποκλεισμούς έτερων ενδεχόμενων. Μα δεν γίνεται επιστήμη έτσι. Και φθάνουμε στο σημείο εμείς εδώ, στους κόλπους της ψαλτικής, τώρα στην αρχή της γ' μ.Χ. χιλιετίας, να ψελλίσουμε για πρώτη φορά ως καινοφανή τη θέση ότι στις ρυθμοτονικές, κατά συλλαβήν μονοποσοτικές, *διαρκειακές* *προσωδίες*, ως ποσοτική *κυτταρική μονάδα* εμφανίζεται και λειτουργεί μία **ομάδα** (δύο ή τριών) **συλλαβών**, διότι ο ρυθμός βάσει της κατανομής των τόνων έτσι ρέει. Αυτό τ' ακούν και τ' αναγνωρίζουν πάντες.

ΥΠΟΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ Γ.3. Σωματικότητα

Για θεμελιώδεις στοιχειώδεις νευροψυχολογικούς λόγους, η σύνθεση *διαρκειών* στη ροή του έναρθρου λόγου εντάσσεται στις κύριες εκδηλώσεις της εν ρυθμώ *σωματικής* συμπεριφοράς, σύλληψης, εκδήλωσης κι αντίληψης (πβ. *embodiment*).¹³ Συνιστά μίαν απ' τις εκφάνσεις συνειδητού *σωματικού* ρυθμού, και παράγεται απ' τις εν ρυθμώ δράσεις, στάσεις και κινήσεις των φωνητικών και στοματικών οργάνων του εκφέροντος. Είναι καθ' όλα παρόμοια κι άρρηκτα κι ομοούσια συνδεδεμένη μ' άλλες εν ρυθμώ δράσεις του ανθρώπινου σώματος, όπως είναι η αναπνοή, το βάδισμα, ο χορός (πβ. *ψιλή όρχησις*), η χειρονομία, η αοιδή, η κρούση μουσικών οργάνων, η εκτέλεση *σωματικών* ασκήσεων κι αθλοπαιδιών. Επομένως, όλ' αυτά *δύναται* –και προς το τέρμα της πορείας *οφείλουν*– να συνεξετάζονται συνθετικά, ως ενιαίο πεδίο. Σ' επίπεδο θεωρίας πολιτισμού, αναμένεται όλα τους

να μοιράζονται ένα κοινό σύνολο αποχρώντων χαρακτηριστικών, και κάθε τι που εντοπίζεται σ' ένα ν' αφορά στη θεωρία διαλεκτικά κι όλα τα υπόλοιπα, όντας άμεσα επεκτάσιμο σ' εκείνα, κατ' αναλογία ή κατά κυριότητα, και προς εμπλουτισμόν.

ΥΠΟΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ Γ.4. Συλλαβικότητα

Επειδή τα φωνήεντα αποτελούν τα καίρια σημεία τοπικά μέγιστης (*locally maximal*) ηχητικής ενεργειακής *έκλυσης* (*release*), θεωρούνται κατά κύριο λόγο σημεία *έμφασης / έντασης* (*emphasis / intensity*), ενώ τα σύμφωνα θεωρούνται κομβικά σημεία ενεργειακής *χαλάρωσης* (*relaxation*) έως και *στάσης* (*stop*) του έναρθρου λόγου. Μορφικά, επί του εκφερόμενου σημαίνοντος, οι γλώσσες συλληψιακά κι αντιληψιακά τείνουν να συνθέτουν τις περιγραφές τους –ιδιαίτερα όσες αφορούν την π-προσωδία– σε σχέση με τα φωνήεντα, απλά και πολλαπλά –δίφθογα, τρίφθογα κτλ.–, συνοδευόμενα ενδεχομένως ένθεν και/ή ένθεν από σύμφωνα ούτως ειπείν συνεκφερόμενα. Μια τέτοια μονάδα έμφασης + (ενδεχομένως) χαλάρωσης / -εων, αλλιώς φωνήεντος + (ενδεχομένως) συμφώνου / -ων, στη φωνολογία καλείται (γενικευμένη) *συλλαβή* (*syllable*). Επειδή, όμως, η αλεξανδρινή γραμματική καταθέτει ορισμούς και περιγραφές συλλαβισμού και συλλαβών *αλληλένδετα* προς το κλασσικό αττικό ιδίωμα, όπως επικράτησαν, θα προτιμήσουμε εδώ αντ' εκείνων να εισαγάγουμε τον νεολογιστικό όρο *συλλάβημα* (*syllabeme*), κατά το πρότυπο των σημερινών ειωθότων όρων της γλωσσολογικής φωνολογίας.

ΥΠΟΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ Γ.5. Ποσοτικότητα

Όλες οι γλώσσες διέπονται από ποσοτικότητα. Υπάρχουν δηλαδή ρυθμικές ροές κινούμενες στα όρια του φυσικού κι αποδεκτού –κρινόμενες απ' τ' «αυτί» του «φυσικού ομιλητή»–, κι άλλες οι οποίες ηχούν αφύσικα, τεχνητά, αλλότρια έως κι αλλόκοτα. Σημειώνεται με κάθε έμφαση ότι οι ροές αυτές είναι, σε πάρα πολλές γλωσσικές παραδόσεις, άλλες για τον προφορικό λόγο κι άλλες για εκφορές *ιδιάζουσες*, από τελετουργικές έως το τραγούδι. Κατά τεκμήριον, η αρχαία μετρική διακρίνει επίπονα μεταξύ *πεζών*, *απαγγελόμενων* κι *αδόμενων*, σε κάθε έκφανση της εκφοράς. Οι μεταγενέστεροι μελετητές, χωρίς να έχουν θέσει κι εξετάσει σχετικό προβληματισμό, τείνουν να τα συμφύρουν όλα κατ' αρχήν ακύρωσ: να συνταυτίζουν ή και να συγχέουν π.χ. ποσοτικότητες *πεζές*, *απαγγελόμενες*, *παρακαταλεγόμενες* κι *αδόμενες*, αυτομάτως εφαρμόζοντας στη μία όλα όσα ενόμισαν ότι βρήκαν και τεκμηρίωσαν σχετικά με την άλλη, επειδή κατά βάσιν αναζητούν απλουστευτικούς γενικούς οκνούς κανόνες αυτόματης μηχανικής πλοήγησης *συρμών* *αόμματων*. Στην ουσία εδώ διατρέχουμε *τρεις* (3) διαφορετικούς τρόπους προσωδίας της γλώσσας κατ' ελάχιστον σ' όλα τα επίπεδα, όχι ένα (1), έστω *παραλλασσόμενο*.

Ο πρώτος κι αφετηριακός οδηγός είναι η γλωσσική ροή του καθημερινού λόγου, η οποία οδηγεί προς την απειρομορφία του *ακανόνιστου*, ενώ ένας δεύτερος κι ασφαλέστερος είναι η βηματική όρχηση –κατά κράτος βιωμένη μέσ' απ' τη λαϊκή χορευτική παράδοση–, η οποία οδηγεί ή παρασύρει ή εκβιάζει προς ρυθμικές ροές *ομαλές* κι *συνεχείς*, κι άρα προς την ομοιομορφία του *κεκανονισμένου / ρυθμιζόμενου*.¹⁴ Η άκρα έκφανση αυτής της δεύτερης ροπής, όχι αναγκαστική αλλά παγίως ορατή, εκδηλώνεται ως *ισοχρονία / ισορρυθμία*, εικάζουμε λόγω κραταιάς συμβολής της ομαλής και συνεχούς εμβατηριακότητας του βηματισμού. Οι αρχαίοι θεωρητικοί είναι παραπάνω από σαφείς όταν δηλώνουν ότι οι διαρκειακοί συσχετισμοί και τα μετρικά σχήματα του πεζού λόγου είναι *άπειρα* και *συγκυριακά* κι *ασταθή* κι *αστάθμητα* κι *ακανόνιστα* και *τυχόντα*, ή, γενικώς ειπείν, *άρρητα* κι *άλογα*.¹⁵ Όσο όμως ο λόγος είναι περισσότερο *κεκανονισμένος / ερρυθμισμένος*, με βαθμό ενδιάμεσο στην *απαγγελία* και *πλήρη* στην *αιοδή μετ' ορχήσεως*, τόσο οι απειράριθμες διάρκειες ομαδοποιούνται σε διακριτές κατηγορίες, φύσει και/ή θέσει μακρότερες και βραχύτερες κι άλλες ίσως φύσει *διφορούμενες* –τούτο το τελευταίο στην *απαγγελία* όμως κατ' εξοχήν–, ενώ παρέχεται η δυνατότητα όλοι οι χρόνοι μιας κατηγορίας να τείνουν να εκφέρονται σε μίαν ίση μεταξύ τους κοινή διάρκεια. Σπεύδουμε να σημειώσουμε ότι, τελικά, η αίσθηση της *ισοσυλλαβίας* δεν μας φαίνεται ν' απέχει και πολύ απ' τη φυσική ροή του εκφερόμενου λόγου, ιδιαίτερα όταν αυτός αναγιγνώσκεται.¹⁶

Κάθε γλώσσα έχει ένα μικρό αριθμό από τέτοια υποκείμενα εγγενή διαρκειακά αισθητηριακά κατηγορήματα, τις *ποσότητες* (*quantitates*). Γλώσσες φύσει *πολυποσοτικές* υπάρχουν πολλές. Όλες π.χ. οι βόρειες ευρωπαϊκές, απ' τη *λεττική* έως την *παλαιά νορβηγική / ισλανδική* έως την *κοινότατη αγγλική* αλλά έως και την *τοσκανική ιταλική*, είναι εκδήλως *πολυποσοτικές*. Τούτο στηρίζεται στη φωνολογία και θέτει εκποδών την *ανόητη* *δηλητηριώδη* αντίληψη *μεγάλων* *μερίδων* *δυσικών*

φιλόλογων, ότι δεν υφίσταται τέτοιο πράγμα. Ιδού ένα άκρως διαφωτιστικό πασίγνωστο παράδειγμα στίχου συνειδητά π-προσωδιακού στην αγγλική γλώσσα, πλήρες δείγμα συναφές προς την αρχαιότερη τεχνική της παλαιάς βρετανικής λαϊκής στιχουργίας, απ' την ελισαβετιανή περίοδο: εναλλασσόμενες ποσοτικές διάρκειες δύο: i. βραχείες, ii. φύσει και θέσει μακρές:

To be, or not to be, that is the quef- tion—¹⁷
 U— U— U— U— U— Ū

Σχήμα 1

Σημειωτέον ότι διόλου δεν αναφερόμαστε εδώ στο σχήμα του τονισμού, καίτοι είναι δυνάμει νοητή μία εκφορά ισοσύλλαβη, όπου εκείνο παίζει τον κύριο ρόλο. Απλώς η μεγάλη μαστοριά κι η ισχυρή πολυστρωματική πολιτισμική καταβολή του ποιητή μερίμνησαν ώστε αυτός να βάζει συνάμα και τόνους στα μακρά, εκπληρώνοντας ταυτόχρονα κανόνες διττούς, όπως σ' ανάλογες στιγμές έχει πράξει ο Αριστοφάνης. Αντί όμως να εντοπιστεί και να εμποιήσει δέος και θαυμασμό το τεχνικό δαιμόνιο κι ένστικτο τούτο κάποιων μεγάλων δραματικών ποιητών στους μελετητές τους, έχει ενσπείρει σύγχυση μερικής περιγραφικής αστοχίας –η οποία γενικεύεται ως καθήλωση όταν πρόκειται για γλώσσα αρχαία ελληνική. Και τι είν' εκείνο που ξεχωρίζει τις ποσοτικές κατηγορίες; Ασφαλώς ότι αυτές είναι ξεκάθαρες κι ευκρινώς διακριτές και μη συγχύσιμες σε τρία επίπεδα:

- της συλληπτήριας σωματικότητας / κιναισθησίας κατά την εκπομπή του σήματος (φωνητικά, κινησιακά, βηματικά, χειρονομιακά, ωδικά, ορχηστικά, μουσικά),
- της προσληπτήριας σωματικότητας / κιναισθησίας κατά τη λήψη του σήματος (οπτικά, ακουστικά, απτικά, μαθησιακά),
- της αυθαίρετης πλην άφευκτης συμβατικής αποδοχής ότι υφίσταται αντιληπτήρια ισοδυναμία / ταύτιση μεταξύ των δύο παραπάνω.

Το τι εννοούν λοιπόν οι θεωρητικοί φιλόλογοι των νεότερων γλωσσών όταν υπονοούν μηχανισμούς μονοποσοτικότητας θα το δούμε παρακάτω στην πορεία του πονήματος.

ΥΠΟΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ Γ.6. Γλωσσογένεια

ΥΠ. ΕΡΓ. Γ.6.α. Υφίσταται άμεση ισοδυναμία ανάμεσα στην υψηλή πολυπλοκότητα της γλωσσικής και της μουσικής π-προσωδίας. Σ' αυτές τις περιπτώσεις, τα μουσικά κι ορχηστικά έργα τέχνης πρόσκεινται στενά στον λόγο και στο τραγούδι.

ΥΠ. ΕΡΓ. Γ.6.β. Υφίσταται άμεση ισοδυναμία ανάμεσα στη χαμηλή πολυπλοκότητα της γλωσσικής και της μουσικής π-προσωδίας. Σ' αυτές τις περιπτώσεις τα μουσικά κι ορχηστικά δρώμενα έργα τέχνης απέχουν απ' τον λόγο και το τραγούδι, ευρέως εκφραζόμενα με μουσική οργανική και με χορούς, συχνά δημιουργικών και περίτεχνων χορογραφιών.

Η γλωσσογένεια της ελληνικής π-προσωδίας οδηγεί σε δύο υποθέσεις συμπερασματικές.

ΥΠ. ΕΡΓ. Γ.6.γ. Καθότι σωματική, κι εφόσον παρατηρείται τεκμηριώσιμη υποστρωματική συνέχεια, η λεπτομέρεια της αρχαίας αίσθησης διαρκείων, ρυθμών και γλωσσικής π-προσωδίας δύναται να εντοπιστεί εντίμως κι εγκύρως σ' επιζώντα στοιχεία μουσικών φράσεων και κρούσεων, χειρονομιών, λαϊκών παραδοσιακών χορευτικών βηματισμών.¹⁸

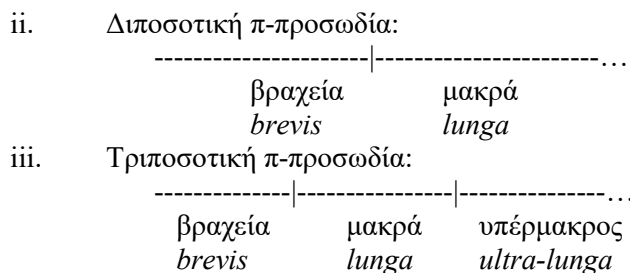
ΥΠ. ΕΡΓ. Γ.6.δ. Η π-προσωδιακή εκφορά, καθότι γλωσσογενής, κι ως εκ τούτου φύσει βιαστική και ταχεία, αναγκαστικά επάγεται να θέτει τις διάρκειές της συνωθούμενες σε τιμές όσο γίνεται πιο στενά κοντινές τη μία στην άλλη, σε μία ζώνη διαχωρισμού με το ελάχιστο δυνατό εύρος, πάντα υπό την προϋπόθεση οροθεσίας αισθητά σαφούς και στεγανής. Άρα, η πρωτογενής μετρική μακρά είναι η μακρά η βραχύτερη δυνατή. Μεταξύ ημιολίου και διπλάσιας αμφότερων υπαρκτών, πρωταρχική, πρότερη κι **αρχέτυπος είναι η ημιόλιος**, όχι η ρητή που είναι παράγωγος.

ΥΠΟΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ Γ.7. Ποσοτικότητες, πολυποσοτικότητα

Κατά τα παραπάνω, τ' απλούστερα δυνατά γραφηματικά παραδείγματα έχουν ως εξής:

- i. Μονοποσοτική π-προσωδία:

αδιάφορος
indifferens

Σχήμα 2

Στην πρώτη περίπτωση (i), το συλλαβήμα ενός μονοποσοτικού μετρικού συστήματος –είτε λογώδους, είτε ωδικού είτε ορχηστικού– έχει διάρκεια αδιάφορη, χωρίς επίπτωση στο σημαινόμενο: μπορεί να κρατάει όσο θέλει κανείς, και πάντοτε θα θεωρείται ένα (1), ό,τι κι αν συμβεί, όπως κι αν εκφωνηθεί / αποδοθεί. Και τούτο για τον εξής προφανή λόγο: *αν κι όταν* το μονοποσοτικό κείμενο περιπέσει στην άκρα *κανονιστικότητα* να εκφωνηθεί *ισοσύλλαβα*, δηλαδή με συλλαβήματα ίσης διάρκειας, δηλαδή αισθητά κοντά σε λόγο μονοχρόνως προφορικό, μετρίως κεκανονισμένο κι ομαλώς ρέοντα, τότε κάθε συλλαβήμα θα παίρνει πρακτική διάρκεια ίση ως προς το χρονόμετρο, ενός (1) χρόνου πρώτου, και θ' ακούγεται ωσάν απλή χρονική αγωγή (*tempo*), ρυθμικά ομοιόμορφο και μονότονο σαν μετρονόμος. Ήδη πρέπει να γίνεται αντιληπτό ότι η ισοσυλλαβία είναι μία κορυφαία υπαρκτή δυνατότητα *τυποποίησης* / «*στιλιζαρίσματος*» (*standardization*) των διαρκειών με σταθερή κι ομογενή ροή χρονικών ορόσημων (*temporal landmarks*), όταν το σύστημα είναι μονοποσοτικό.

Στη δεύτερη περίπτωση (ii) τηρείται ένα νοητό χρονικό ορόσημο, κάτω απ' το οποίο κάθε τι νοείται ως βραχύ και πάνω απ' το οποίο κάθε τι νοείται ως μακρό, όποιες κι αν είναι οι εμπράκτως παρατηρούμενες και θεωρητικά άλογες εκφορές τους. Αν τυποποιούνταν (στιλιζάρωνταν), η μία απ' τις δύο διάρκειες θα όφειλε ν' αναλάβει τον ρόλο διάρκειας αναφοράς και μετρητικής μονάδας. Το εύλογο και πρακτικά ειωθός είναι να λάβει το πρότυπο βραχύ, καθώς στο i, επίσης διάρκεια ίση, ενός (1) *θεωρούμενου* («όντος») χρόνου πρώτου,¹⁹ ενώ η μακρά ποσότητα θα κανονιστεί / τυποποιηθεί ανάλογα με το συγκεκριμένο εκάστοτε γλωσσικό φέρον, με μόνη θεωρούμενη συμβολική αποχρώσα τιμή την εξής: (αισθητά) >1. Εφόσον η μετρική μονάδα χρονόμετρησης λαμβάνεται στο πεδίο του *αισθητού*, η εγγύτατη στο «1» αισθητή τιμή αυτή επί σχετικών μονάδων χρονομετρίας ακέραιων λογικά θα είναι «2», επί ημισέων θα είναι «1½», επί τριτημορίων «1⅓», επί τεταρτημορίων «1¼» κ.ο.κ. Πρόκειται για τετριμμένα στοιχειωδέστατη μαθηματική σκέψη.

Στην τρίτη, τέλος, ενδεικτική περίπτωση (iii), τηρείται μία ενδιάμεση ένθεν κι ένθεν έμφρακτη περιοχή διαρκειών μακρών, συνορεύουσα προς τα κάτω με τις βραχείες και προς τ' άνω με τα υπέρμακρες, όποιες κι αν είναι οι αντίστοιχες τρεις άλογες περιοχές ανοχής εκφοράς τους, αρκεί να είναι αισθητές κι αναγνωρίσιμες άμα τω ακούσματι. Σε περίπτωση *στιλιζαρίσματος*, πάλι συγκυριακά ενδοπολιτισμικού, η βραχεία ποσότης είναι εύλογο να θεωρείται (ήτοι να ταξινομείται εντασσόμενη ως) ≤«1», η μακρά (αισθητά) >«1» κι η υπέρμακρος (αισθητά) >>«1».

Γενικά η βασική δομική της κλασσικής στιχουργίας σ' αυτές τις γλώσσες, τόσο στην ελληνική όσο και σ' άλλες, όπως στη λατινική του Βεργίλιου και στη μεσαιωνική αραβική, έγκειται στην π-προσωδία. Τουναντίον, η μ-προσωδία κι η (ρυθμοτονική) δυναμική *δεν* λαμβάνονται εκεί υπ' όψιν στην κατάρτιση της μορφής του στίχου. Είναι στιχουργίες π-ποσοτικές άκρως λογοσύνθετες επί του σημαίνοντος (*ρυθμικώς ρυθμιζόμενες*), σε βάση ευρυθμίας κεκανονισμένα ποσοτική.

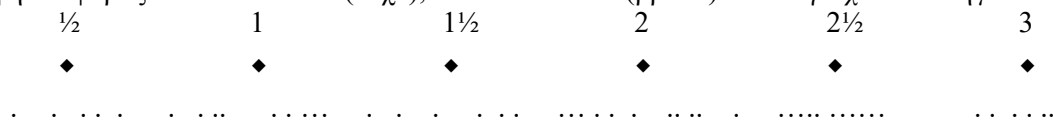
ΥΠΟΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ Γ.8. Μετρικά αναλυτικά και συνθετικά

Άπαξ κι ετέθη μονάδα διάρκειας, κάθε εκφορά συλλαβήματος οποτεδήποτε δύναται να εκφραστεί ως προς αυτήν αφενός πρακτικά, μέσω παρατηρησιακά μετρούμενης κι αποδελτιούμενης χρονικής διάρκειας, κι αφετέρου θεωρητικά, «επί χάρτου», υποτιθέμενη ως προτύπως κανονιζόμενη, κατ' αρχήν μ' «άπειρη ακρίβεια» μέσω αριθμητικού λόγου, ο οποίος πρακτικά θα εκφέρεται εντός λελογισμένης ζώνης ανοχής στην ανακρίβεια, πλάτους συμβατικά κι αυθαίρετα οριζόμενου. Για να έχουμε συνέπεια στη δέουσα ορολογία και συμβολική, ας θεσμοθετήσουμε τον όρο *Μέγιστος Κοινός Υποδιαιρέτης Περίοδου* (ΜΚΥΠ). Συμπύσσοντας και διευθετώντας θεσμικά τις ανακλύπτουσες ιστορικές, αναλυτικές / συνθετικές κι αφαιρετικές / δομικές διαλεκτικές των μοναδιαίων και των ημισέων χρόνων, αγόμεθα να συμπεράνουμε ότι, στο παραπάνω πλαίσιο:

- ο πρώτος / μοναδιαίος χρόνος είναι εν ταυτώ δομική μονάδα μετρικής, μέτρησης και σύνθεσης χρόνων, μέτρων και ποδών, όμως όχι ανάλυσης κι υποδιαίρεσής τους,
- ο ημίπρωτος / ήμισυς χρόνος είναι εν ταυτώ δομική μονάδα μέτρησης, ανάλυσης κι υποδιαίρεσης χρόνων, μέτρων και ποδών, όμως όχι λίθος μετρικής ή σύνθεσής τους.

ΥΠΟΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ Γ.9. Ακρίβεια, προσεγγιστική, σύγκραση

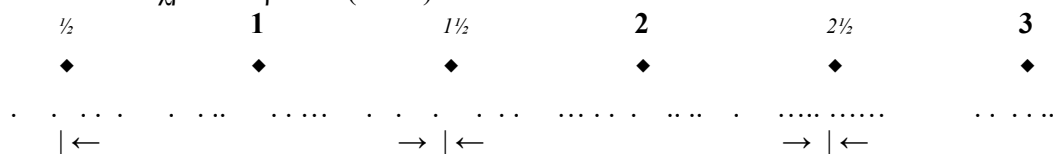
Σε σχέση με τον χρονισμό των διαρκειών, τ' ολοκληρωμένο σύστημα είναι *σχετικό (relativum)*, και δεν τρέπεται σ' απόλυτο παρά μόνον εάν δοθεί συγκεκριμένη σταθερή τιμή στον πρώτο χρόνο, εκφρασμένη σε χρονικές μονάδες, έστω sec. Ο καθορισμός γίνεται άμεσα, ή έμμεσα μέσω της εκάστοτε *χρονικής αγωγής*, της λεγόμενης ιταλιστί *tempo*. Το *tempo* σήμερα εκφράζεται μέσω οικείων *ενδείξεων μετρονόμου*, που εμφανίζουν αριθμό στοιχειωδών γεγονότων ανά min. Επομένως, π.χ., στην ένδειξη 60, ο μοναδιαίος χρόνος διαρκεί / «έχει» περίοδο 1 sec, στην ένδειξη 120 διαρκεί / «έχει» περίοδο 0.5 sec κ.ο.κ.²⁰ Κατά την αρχαιότητα το *tempo* σχετιζόταν υφολογικά με τρεις ταχύτητες / «ύφη» εκφοράς: το *συσταλικόν* (ταχύ), το *διασταλικόν* (βραδύ) και το *ησυχαστικόν* ή *μέσον*.

Σχήμα 3

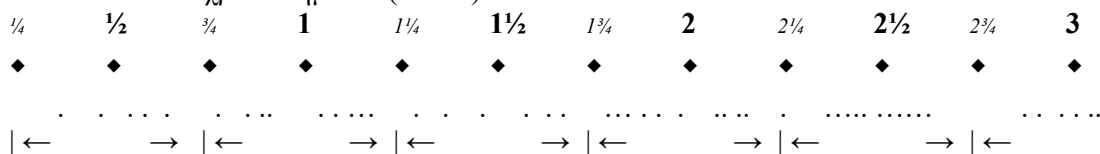
Άπαξ και το συνεχές αντικατασταθεί από κάποιο μετρικό / συγκρασιακό πλέγμα –έργω ή οιονεί– μοναδιαίων ορόσημων *βαθμονόμησης*, οι σχετικές διάρκειες ομαδοποιούνται, ενώ η προσεγγιστική αίφνης συγκεκριμενοποιεί τη λήψη ζωνών ανοχής μέσω *στρογγύλευσης προς το πλησιέστερο*. Ας ομαδοποιήσουμε τα παραπάνω δίνοντας τα δύο απλούστερα δυνατά παραδείγματα.

i. ανά χρόνο «πρώτο» (ανά 1):

Σχήμα 4

ii. ανά χρόνο «ήμισυ» (ανά $\frac{1}{2}$):

Σχήμα 5

Και, εφόσον επιτραπεί ή επιβληθεί στρογγύλευση στο πλησιέστερο ορόσημο, έχουμε μετρικό σύστημα όχι πλέον ακριβές, αλλά προσεγγιστικό τύπου συγκρασιακού, όπου κι αυτό φέρεται αλλιώς εν τη θεωρήσει κι αλλιώς εν τη πράξει, κι όποιος συγγείι αυτά τα δύο διακινεί τη διανοήσή του σε τροχιές παλαιολιθικές. Η εκατέρωθεν *ανοχή ανακρίβειας* συναρτάται πια προς την περιοδική απόσταση των ορόσημων, ή ισοδύναμα προς τ' αντίστροφο της, δηλαδή προς τη σταθερή πυκνότητά τους. Αυτές με τη σειρά τους εξαρτώνται απ' τις κρατούσες περί του πράγματος αισθήσεις και διακριτικές ευχέρειες κι ανοχές των ανθρώπων φορέων του συγκεκριμένου πολιτισμού. Οικεία σύμβαση μεριμνά αν ένα σύννορο περιοχής καθ' εαυτό (π.χ. τα $1\frac{3}{4}$ στο ii) λαμβάνεται ως τ' ορόσημο το υποκάτω του (ως « $1\frac{1}{2}$ ») ή ως το υπεράνω του (ως «2») –όπερ και συνηθέστερο στις π-προσωδίες. Άπαξ και κάθε διάρκεια σχηματικά υποκατασταθεί απ' το πλησιέστερο της ορόσημο, φθάνουμε σε πρότυπες σημειακές διάρκειες, με τις ίδιες προδιαγραφές όπως πριν.

ΟΡΙΣΜΟΣ Γ.9.α. Η εφαρμογή, στο συνεχές πεδίο των τιμών, διακριτού ισομερούς περιοδικού πλέγματος τιμών αναφοράς λέγεται *ισομερής σύγκραση (equal temperament)*.

ΟΡΙΣΜΟΣ Γ.9.β. Η λήψη των τιμών ενός ισομερούς συγκεκριμένου προσεγγιστικού συστήματος παγιωμένες («πεπηγυίας») σ' εκδοχές μόνο κανονιστικά ακριβείς κι αριθμητικά στρογγυλεμένες στον πλησιέστερο ακέραιο αριθμό προσεγγιστικών συγκρασιακών μονάδων, άρα με την έκφραση όλων των αξιών μέσω αριθμών ακεραίων, λέγεται *κύκλια σύγκραση (cyclic temperament)*.²¹

ΟΡΙΣΜΟΣ Γ.9.γ. Σχηματική έμπρακτη εκφορά μιας καλώς συγκεκριμένης π-προσωδίας μόνο μ' ορόσημα καλείται (*προτύπως*) *κυκλίως κεκανονισμένη* ή *ερρυθμισμένη*.

ΟΡΙΣΜΟΣ Γ.9.δ. Οι δύο περιοχές νόμιμης στρογγύλευσης κάτω κι άνω από κάθε ορόσημο, απόλυτου εύρους έως μισή μονάδα κάτω κι έως μισή μονάδα άνω, καλούνται *κάτω* κι *άνω ανοχές ανακρίβειας*. Η συνολική ζώνη, που εγκολλώνει και τις δύο μαζί, ονομάζεται συνδυαστικά *εκατέρωθεν ανοχή ανακρίβειας*. Καθώς διαρκώς σημειώνουμε, στοιχειωδώς αποδεικνύεται και θεώρημα ότι, για ισομερή σύγκραση με συγκρασιακή μονάδα εύρους *u*, η συζευκτική ζώνη της εκατέρωθεν ανοχής ανακρίβειας ένθεν κι ένθεν κάθε ορόσημου καταλαμβάνει συνολικό εύρος *u*, ίσο δηλαδή προς το εύρος της συγκρασιακής μονάδας καθ' εαυτήν.

Το πανταχόθεν νόημα είναι πάντως πως, ενώ οι πραγματικές διάρκειες είναι πολλές και διάφορες, για λόγους «άλλους» θεωρούνται κι «εκλογίζονται»²² και λαμβάνονται ως δύο (2), πράγμα που σημαίνει απλώς ότι ταξινομούνται κατατασσόμενες σε δύο ευρύτερες (υπερ)κατηγορίες, για λόγους που δεν κατατίθενται.²³ Τους αναγνωρίζουμε: δεν είναι άλλοι απ' τ' αμέσως παραπάνω λεγόμενα περί ισομέρειας, σύγκρασης, κυκλιότητας, κανονισμού και ρύθμισης. Αν εντρυφούμε και σε παραδείγματα απ' την τονική / τροπική όψη της μουσικής κι όχι απ' την ποσοτική / ρυθμική / μετρική, είναι διότι τις δύο αυτές περιοχές δεν τις διέπει μόνο μαθηματική ισομορφία (*isomorphism*), αλλά και διότι αποτελεί κοινή συνείδηση στους αρχαίους θεωρητικούς ότι οι δύο συμπεριφέρονται με τρόπους ανάλογους, και διότι εκείνοι παρέδωσαν την τονική σε μεγαλύτερη εμβάθυνση και λεπτομέρεια.²⁴ Συν τοις άλλοις, όμως, το δοσμένο παράδειγμα δείχνει ανάγλυφα μερικά πράγματα σχεδόν αναπάντεχα.

Το πρώτο είναι όπως είπαμε ότι η απολύτως νόμιμη ανοχή της ανακρίβειας ανέρχεται σε μία ολόκληρη συγκρασιακή μονάδα. Το δεύτερο τέτοιο αποτέλεσμα φαίνεται σχεδόν παράδοξο σε συνδυασμό με το πρώτο. Όταν π.χ. η μονάδα υποδιπλασιάζεται, η απολύτως λαμβανόμενη ανοχή της ανακρίβειας υποδιπλασιάζεται κι αυτή. Απεναντίας, μολαταύτα, η μετρική (ή: σχετική) ανακρίβεια της απόκλισης διπλασιάζεται. Γενικότερα, όταν η μονάδα υποπολλαπλασιάζεται (διά *k*), η θεσμική συγκρασιακή μετρική ανακρίβεια πολλαπλασιάζεται αναλογικά (επί *k*). Απόκλιση ¼ του τόνου είναι 0.25 μονάδες όταν μετράμε με τόνους (πβ. τεταρτημόριο), αλλά 0.50 μονάδες όταν μετράμε με ημιτόνια (πβ. μισό ημιτόνιο). Έτσι, και στην π-προσωδία, ένα παραδιδόμενο θεωρητικό σύστημα βραχέων προς μακρά, 1 προς 2,²⁵ χωρίς καθοριζόμενα άλογα, είναι θεωρητικά ακριβέστερο απ' τις όποιες πρακτικές εκφάνσεις μ' επιχειρούμενες υποδιαίρεσεις των μοναδιαίων. Αν, δηλαδή, θεωρηθεί μονάδα προσωδιακού χρόνου το ημίπρωτον κι ημίβραχυ, χωρίς το ίδιο αυτοτελώς να μετέχει στο π-προσωδιακό σχήμα –πλασματικά, δηλαδή, χωρίς η μετρική να κατονομάζει ποσότητα *ήμισιαν*, μονάχα για να βολευτεί το *ήμιόλιον* (*sesquialtera*)–, η εκάστοτε μετρική ανακρίβεια διπλασιάζεται, και πρέπει η εν τη πράξει αυστηρότητα στην ακρίβεια εκφοράς να σφίξει διπλασιαζόμενη για ν' αποσοβηθεί η απορρύθμιση του συστήματος. Εκεί όμως ανοίγονται άλλα ορύγματα, του Αριστοξένου αδιαφόρως συρίζοντος.

ΥΠΟΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ Γ.10. Αρχετυπικά - προτυπικά I

Η προτύπωση είναι εργασία σχεδιασμού, αρμογής και μετρικής πραγμάτων, όχι αποτύπωσης, περιγραφής ή μέτρησής τους. Εφόσον το π-προσωδιακό μετρικό σχήμα προϋπάρχει του ποιήματος κι αρμόζει λέξεις στο σχήμα του, συνιστά χρονικό και ρυθμικό πρότυπο του λόγου, ασχέτως του εκάστοτε φραζόμενου. Δεν υπόκειται, άρα, σε κριτήρια πραγματικά κι εκ των υστέρων, ούτε προκύπτει από μελέτη στιχουργημάτων ή μουσικών εκτελέσεων: προϋπάρχει εκείνων και τα προδιαγράφει μορφικά καθ' ό,τι του αναλογεί.

ΥΠΟΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ Γ.11. Αρχετυπικά - προτυπικά II

Εφαρμόζοντας κι επεκτείνοντας τα παραπάνω εκτεθέντα κατά γράμμα και πνεύμα με κάθε άκρα αυστηρότητα, προβαίνουμε τώρα στις εξής ορισμικές κι εντεύθεν ολιστικά μεθοδολογικές διευθετήσεις, για πρώτη φορά στην καθ' ύλην αρμόδια γραμματεία.

ΥΠ. ΕΡΓ. Γ.11.α. Καθώς προκύπτει από προσεκτική παρατήρηση του συνόλου της σχετικής αρχαίας γραμματείας, *όλα τα κλασσικά αρχαία ελληνικά τονικά / τροπικά γένη είναι (αποχρώντως) διμελή, δισθενή και διώνυμα.*

ΠΟΡΙΣΜΑ. Κατ' ευθείαν αναλογίαν, κάθε ελληνικό τονικό / τροπικό δόμημα, τυχόντως εμφανιζόμενο στη γραμματεία ως *τριμελές, τρισθενές και τριώνυμο* κι άνω, σημειολογείται πλέον ως

χρόα γένους, κατά περίπτωσιν συνεντάξιμη μ' άλλα ομόχροα σε κάποιο περιέχον κατηγορικό γένος διμελές, δισθενές και διώνυμο.

ΥΠ. ΕΡΓ. Γ.11.β. Ως εκ των παραπάνω, το διμελές, δισθενές και διώνυμο ποσοτικό σχήμα {βραχύ, μακρόν}, με κοινόχρηστα σύμβολα {U, −}, συνιστά *ποσοτικό / π-προσωδιακό γένος*, κατά τεκμήριο δύναμει περαιτέρω διακλαδούμενο σε *ποσοτικές / π-προσωδιακές χρόες* όποτε συνομολογούνται μακρά άλογα ή υπέρμακρα. Επί το έργον στα πηγαία δεδομένα λοιπόν.

- Οι επίσημες ποσότητες κατασκευής στίχου είναι δύο: βραχεία και μακρά.
- Η ακανόνιστη πράξη του εκφερόμενου λόγου εμφανίζει απειρία διαρκειών.
- Η ποιητική μετρική, αναγνωρίζοντας και θεωρώντας βραχέα και μακρά, θέτει τις τιμές τους, ρητώς και συμβατικά κι ενίοτε ενδεχομένως προτύπως, στα 1 και 2.
 - Τα βραχύτερα του πρότυπου βραχέος (υποβράχεια) λογίζονται ως βραχέα,
 - με βραχέα μακρότερα του βραχέος δεν ασχολείται κανείς (πλην άπαξ φευγαλέα),
 - τα μακρά τα βραχύτερα του πρότυπου μακρού λογίζονται ως άλογα μακρά,
 - τα μακρά τα μακρότερα του πρότυπου μακρού λογίζονται ως μακρά μετά τονής.

Ερώτημα. Κι αν είναι οι ποσότητες δύο, πού κολλάει το απερίφραστο παρά Βακχείου γραφέν: *Συμπλέκεται δὲ οὗτος [ενν. ὁ ῥυθμὸς] ἐκ χρόνων πόσων; — Τριῶν. — Ποίων τούτων χρόνων; — Βραχυσυλλάβου τε καὶ μακροῦ καὶ ἀλόγου.*²⁶ Και γιατί «συμπλέκεται» αμέσως από κάτω ο άλογος με μακρό κι όχι με βραχυσύλλαβο; Τι διαφαίνεται εδώ; Ειδική χρήση; ειδική ταξινόμια; ειδική περιγραφή; Γιατί άραγε; Στον Βακχείο, ή, γενικότερα... στ' απολεσθέντα; Ας τελειώνουμε, άπαξ και διά παντός, με τις αριθμητικές επιπέδου της προσηφθείας μας, διότι παρατράβηξε τ' αστείο.

ΟΡΙΣΜΟΣ Γ.11.α. Κατ' εξοχήν και κατά κυριότητα, *πρότυπη ποσότης μακρά άλογος*, κυκλίως κεκανονισμένη, καλείται ο *ακριβής χρόνος ημιόλιος (1½)*, ή *αλλιώς παρεστιγμένος ([±.])*, συνεντασσόμενος δίκην χρόας ως γένει μακρός μαζί με τον ρητό διπλάσιο.²⁷

ΥΠΟΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ Γ.12. Ρητότητα – αλογία

Τελειώνοντας τώρα μ' αυτές τις παρατηρήσεις κι επεξεργασίες, και συνδέοντάς τις μ' όσα παραδίδουν η εμπειρία κι οι πηγές, μπορούμε πια να συνθέσουμε ένα συμπαγές θεωρητικό πρότυπο. Θα χρειαστεί να διατεθούν σύμβολα για τα παραπάνω. Θεσπίζουμε:

- χρόνος ήμισυς, μονάς ποσοτική πλασματική κύκλιος υποδιαιρετική («½»): I
- χρόνος ήμισυς κενός, ημίλειμμα ποσοτικό πλασματικό υποδιαιρετικό («½»): \
- χρόνος πρώτος, ποσότης βραχεία («1»): U
- χρόνος πρώτος κενός, λείμμα βραχύ («1»): Λ
- χρόνος ημιόλιος, ποσότης μακρά άλογος κυκλίως κεκανονισμένη («1½»): ~
- χρόνος διπλάσιος, ποσότης μακρά ρητή («2»): –
- χρόνος διπλάσιος και ήμισυς, ποσότης υπέρμακρος άλογος («2½»): 7:
- χρόνος τριπλάσιος, ποσότης υπέρμακρος ρητή («3»): 7

ΥΠΟΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ Γ.13. Ελληνικό και περίξ π-προσωδιακό σύστημα²⁸

ΥΠ. ΕΡΓ. Γ.13.α. Παρατηρώντας και σήμερα i. τα πυκνότερα δυνατά σχήματα εμπράκτως ακέραιου βηματισμού των ελληνικών λαϊκών παραδοσιακών χορών, ii. τις πυκνότερες δυνατές χειρονομίες των χοραρχών ψαλτών στο στασίδι των ορθόδοξων ναών και iii. τη στοιχειώδη χειρονομία του δυσικού διευθυντή ορχήστρας και χορωδίας, διαπιστώνουμε ότι, ως προς τη διαδικαστική διακονία της ανά στοιχειώδη *κρούση (beat)* διαγραφής του μέτρου:

- και τα τρία παραπάνω συμπίπτουν μέχρις απόλυτης ταυτίσεως,
- και τα τρία ομού κι εν συντονισμό διαγράφουν ένα γένος π-προσωδιακό ποσοτικό διαρκειακό διμελές, δισθενές και διώνυμο, διαρθρωτικά όλως διόλου διάφορο του προηγούμενου, συγκείμενο από δύο στοιχεία έχοντα διαρκειακή σχέση μεταξύ τους ημιόλια, «1 προς 1½» (± προς ±.) –άλλες θεωρήσεις κι εφαρμογές προτιμάνε να το περιγράψουν εν αναλύσει ως «2 προς 3» (√α προς √Bα)–,
- κάθε τι κατατιθέμενο ως «1» προδιαγράφει χρόνους πρώτους διαδοχής στοιχειωδών κρούσεων, τύπου ένδειξης μετρονόμου, οπότε το «1» / (±) είναι χρονική και μετρική μονάδα αυτούσια, το «1½» / (±.) χρονική δομική λίθος επεκτεταμένη αλλ' όχι μετρική, το δε «½» / (⊗) είναι το κοινό

υποδιαιρετικό τους μέτρο –η ΜΚΥΔ τους και, τέλος τα δύο παρατάγματα του τα ισόχρονα προς τα προηγούμενα, ήτοι το « $2 \times \frac{1}{2}$ » ($\sqrt{\alpha}$) και το « $3 \times \frac{1}{2}$ » ($\sqrt{B\alpha}$), είναι οι δύο ίδιες ακριβώς μονάδες προτύπως υποδιηρημένες.

Θέσαμε παραπάνω ένα ερώτημα, το οποίο τώρα συμποσούται πιο συγκεκριμένα στο γιατί, ενώ τόσοι αναφέρουν το άλογο ως στοιχείο της ρυθμικής, αυτό δεν τίθεται πουθενά ως βασική δομική λίθος της π-προσωδίας, πλην επικουρικά και μεμονωμένα και, όσες ελάχιστες φορές ετέθη, αφορά αποκλειστικά και συγκεκριμένα τους έκκεντρους άλογους πόδες θεωρητικής μετρικής διάρκειας $3\frac{1}{2}$, όλους και μόνον αυτούς και κανέναν άλλο. Θα δώσουμε αμέσως την καλύτερη δυνατή απάντηση, κι όποιος θέλει την δέχεται.

ΥΠ. ΕΡΓ. Γ.13.β. Μετά από χιλιετίες βίου και πολιτείας κι έρωτος και θανάτου κι έρευνας και τεχνολογίας, **ακόμα σήμερα**, τ' άλογα τρίσημα ($2\frac{1}{2}$), τετράσημα ($3\frac{1}{2}$) και πεντάσημα ($4\frac{1}{2}$) ενδημούν γεωγραφικά και πολιτισμικά **αλλού και χωριστά κι ασύμμηκτα** όλα, το καθένα εντοπιζόμενο στο δικό του στεγανό γεωπολιτισμικό πεδίο ορισμού.

ΥΠΟΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ Γ.14. Πόδες ρητοί – άλογοι

Αν θελήσει να γεμίσει κανείς όσα αποκρυσταλλώσαμε στις προηγούμενες υποθέσεις εργασίας, καλύπτοντας το σύνολο με κάτι ισόχρονο, θα πρέπει να είναι κάτι υποδιαιρετικό κι όχι μοναδιαίο. Άρα υποχρεωτικά ως εκ της μεθοδολογίας αγόμαστε, είτε το θέλουμε είτε όχι, σ' υποδιαιρετικά ισόχρονα ημίπρωτα *ημιβράχεια*, που να μη διασαλεύουν τις μονάδες. Χωρίς λοιπόν να το έχουμε εκβιάσει, αναζητήσει ή παρατηρήσει, πιστοί στο ύπατο γράμμα της μαθηματικής ορθοδοξίας και της αξιωματικής διαλεκτικής, φθάσαμε να υποχρεωθούμε επί χάρτου να δεχθούμε π-προσωδιακές υπομονάδες ημίσειες, οι οποίες ευλόγως, στην απλούστερη περίπτωση, θα πρέπει:

- να καλύπτονται από *υποδιαιρετικές* ισόχρονες συλλαβές άσματος (τρισύλλαβα για το μακρό, δισύλλαβα για το βραχύ) και/ή «ψόφους» από κρούσεις χειρών και/ή κρουστών μουσικών οργάνων (τρίσοφα για το μακρό, δίσοφα για το βραχύ),
- να *μην* αποδύονται σ' αντίστοιχα υποδιαιρετικά ισόχρονα βήματα χορού και χειρονομίες.

Η εφαρμογή της θεωρίας στην εποπτική πράξη, είτε το είχαμε σχεδιάσει είτε όχι, είτε το είχαμε μελετήσει είτε όχι, είτε το είχαμε θελήσει είτε όχι, είτε μας ενθουσιάζει είτε όχι, είτε μας ενοχλεί είτε όχι, μας έχει σύρει αναγκαστικά στην κατασκευή και καταγραφή π-προσωδιακών ποδών, συναρμολογώντας **βραχέα κι άλογα μακρά ημιόλια**. Όπως συμβαίνει στ' αγαθά ορθόδοξα μαθηματικά, κι όπως αρνούνται να δεχθούν οι διαπρύσιοι τυρβάλωτοι παρατηρησίες και καταγραφείς κι αναδευτές απατηλών εντυπώσεων απ' τους «θετικούς» κλάδους «πεδίου», καθαρό κι ασύμμηκτο το ήθος της θεωρίας θριαμβικά οδηγεί σιδηροδέσμια την πράξη στην υπό αίρεσιν υιοθεσία σχηματικής πρακτικής ποσοτικής μονάδας μετρικού χρόνου *ημίσεος* ή *ημίπρωτου* ή *ημιβράχειος* (*dimidius*, *semibrevis*, *tempus semiunitarius*, *crotchet*). Οι πόδες της π-προσωδίας αυτής, όσο και της εκείθεν εκπορευόμενης στιχουργίας, μπορούν κάλλιστα να στεγασθούν υπό το –δοκίμως παραδοθέν– επίθετο *άλογοι*, με τις δέουσες επισημάνσεις.

ΥΠΟΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ Γ.15. Ρυθμοτονικότητα

ΥΠ. ΕΡΓ. Γ.15.α. Καμία γλώσσα δεν έχει τόνους δυναμικούς: όλες έχουν μελικούς.

ΥΠ. ΕΡΓ. Γ.15.β. Μόνο η μουσική κι ο χορός έχουν κατά περίπτωση τόνους δυναμικούς. Κάθε άλλη στιχουργία (π.χ. η ρυθμοτονική) είναι *μελική*, όχι δυναμική. Υπακούει εντός ορίων σε δικούς της κανόνες άλλους: κανόνες μελικότητας, οι οποίοι διερευνώνται.

ΥΠ. ΕΡΓ. Γ.15.γ. Το τρέχον γλωσσομουσικό ωδικό ειωθός θέλει τον ισχυρό δυναμικό ωδικό τονισμό να τίθεται σε συλλαβήμα που θα ήταν μελικά τονούμενο, εφόσον ο λόγος εξεφέρετο πεζός. Κάθε άλλη φήμη έχει οσημέραι δειχθεί ατεκμηρίωτη, ψευδής, αφασιακή κι άμουση.

ΥΠ. ΕΡΓ. Γ.15.δ. Ο ελληνικός λαϊκός παραδοσιακός χορός, όπως κι άλλοι, είναι κατά διάρκειαν συμβατικά και κατά τεκμήριον κυκλίας ερρυθμισμένος / κεκανονισμένος.

ΥΠ. ΕΡΓ. Γ.15.ε. Μουσικά κεκανονισμένο είναι το βιαστικό ταχύ *ειρμολογικόν γένος* της ψαλτικής, και δη κυκλίας μέσ' από ένα σχετικά αυστηρό κανόνα ισοσυλλαβίας.

Βεβαίως, οι τονισμοί της γλώσσας μπορεί να είναι μονήρεις ή πολλαπλοί, ή να υπακούουν σε σχήματα πρωτευόντων ή δευτερευόντων τόνων κι επίσης ανάπτυξης δευτερευόντων τονισμών –όπου η γλώσσα δεν είναι εντελώς αναφανδόν μελική όπως τα κινέζικα πέρ' απ' τη μελική άνοδο–, ενώ συχνά συνοδεύονται από παράπλευρα συνεπαγόμενα φωνολογικά συναρτώμενα.

ΥΠΟΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ Γ.16. Διαλεκτική του προκρούματος / *levare*

Η ελληνική π-προσωδία άρχεται μετρούμενη απ' το πρώτο συλλαβήμα κάθε στίχου, βραχύ ή μακρό, χωρίς να προηγείται «πρόκρουμα» / *levare*, έννοια ανυπόστατη στην κλασσική ελληνική μετρική.²⁹ Ασχέτως, δε, προς άλλα συστήματα, οι λήξεις των ελληνικών στίχων είναι μετρικά αδιάφορες. Έτσι, π.χ., οι κανονικοί ιαμβικοί και τροχαϊκοί στίχοι χαρακτηρίζονται αμφοτέρωθεν απ' ακολουθία εναλλάξ μιας βραχείας και μιας μακράς ποσότητας (...U—U—U—U—U...). Η διαφορά τους, κολοσσιαία για το μετρικό σημαίνον κι εκείθεν σημαϊνόμενο και συνυποδηλούμενο, έγκειται στ' ότι *αρχίζουν* το μεν ιαμβικό από βραχύ, το δε τροχαϊκό από μακρό. Αλλιώς θα ήταν ίδια.

Μετά απ' όλ' αυτά, η ελληνική σωματική μετρική, όπως τη θέλουμε στη μουσική και στη σύγχρονη παρτιτούρα, έχει λογική καταγραφής εν μέρει διαφορετική απ' ό,τι η δυσική. Εκεί, η δυναμική προεξάρχει απόλυτα, με τη διαστολή να τοποθετείται έτσι ώστε το μέτρο ν' αρχίζει από κρούμα ισχυρό. Στον βαθμό, όμως, που η ελληνική μουσική μετρική έχει π-προσωδιακή καταβολή, κάτι τέτοιο θα ήταν ανεφάρμοστο κι αντινομιακό στα επισύνθετα μέτρα της, τ' αντίστοιχα με τους άλογους πόδες. Μόνο αν λαμβάνονται, έστω χαλαρά, υπ' όψιν οι ωδικές στιχουργούμενες φράσεις και τα χορευτικά και χειρονομιακά μοτιβικά κύτταρα, μπορούμε να διαχωρίζουμε το καλαματιανό συρτό $[\pm, \pm \pm]$, που είναι επικός ηρωικός δάκτυλος, απ' το μαντιλάτο $[\pm \pm \pm]$, που είναι κυκλικός ανάπαιστος, αφού το «ισχυρό» πέφτει στο παρεστιγμένο. Αλλιώς θα έπρεπε να γράφαμε το μαντιλάτο $\pm \pm [\pm, \pm \pm]$.

Οι πόδες της λαϊκής χορευτικής παράδοσης κι οι χείρες των χορορχών του ψαλτικού χορού υποδεικνύουν σαφώς τη λύση. Αυτήν ακολουθούμε οι Έλληνες μουσικοί, όχι ένα στείο δυσικό κονφορμισμό που θα μας εξέτρεπε. Ίδου γιατί εμάς όλων δονείται το κορμί μας στην αρχαία μετρική, ενώ οι δυσικοί κι οι δυσίρρυθμοι ψάχνονται.

ΥΠΟΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ Γ.17. Ρυθμοτονική π-προσωδία

Με βάση άπαντα τ' ανωτέρω, παρατηρώντας τους πόδας των χορευτών και τις χειρονομίες του χοράρχη και του δυσικού μαέστρου, φθάνουμε να μπορούμε να υποδείξουμε μίαν εύλογη ειδοποιώς άλλη πρότυπη ρυθμική π-προσωδιακή αγωγή για στιχουργία ρυθμοτονική –υπό θεσμική ισοσυλλαβία. Απ' την άποψη της π-προσωδίας, άρα, σ' αντίθεση με το κλασσικό επινόημα:

- η ρυθμοτονική στιχουργική συλλαβή επέχει θέση αυτόνομου, αυτοτελούς κι αυτοδίκαιου συνθετικά ενεργού χρόνου / ψόφου ημίσεος, ημίπρωτου κι ημιβράχους, [I], [⊗],
- οι ρυθμοτονικές ποσότητες, ως χρονικές, αφορούν ομάδες συλλαβών, όχι συλλαβές μονήρεις,
- οι συλλαβικές αυτές ομάδες τονίζονται απαραίτητως στην πρώτη τους συλλαβή,
- υπάρχουν ποσότητες βραχείες κυκλίως κεκανονισμένες δισύλλαβες (*διημίπρωτες* / *δίψοφες*) τύπου [ii], [$\sqrt{\alpha}$],
- υπάρχουν ποσότητες μακρές άλογες κυκλίως κεκανονισμένες ημιόλιες τρισύλλαβες (*τριημίπρωτες* / *τρίψοφες*) τύπου [iii], [$\sqrt{B\alpha}$],
- θεωρητικά θα ηδύναντο να υπάρχουν ποσότητες υπέρμακρες ρητές τετρασύλλαβες (*τεθρημίπρωτες* / *τετράψοφες*) τύπου [iiii], [$\sqrt{BB\alpha}$], αλλά στην πράξη καθίστανται καταχρηστικές διότι τέτοια σχήματα έργω ακυρούνται, αναλελυμένως εκπίπτοντα σε δις βραχείες [ii][ii], [$\sqrt{\alpha}$][$\sqrt{\alpha}$],
- μία μονήρης άτονη προ του τόνου συλλαβή και, σε περιπτώσεις ειδικές –μακρών ημιόλιων τριημίπρωτων επόμενων–, δύο τέτοιες συλλαβές δεν μετέχουν στο κατά κυριότητα π-προσωδιακό σχήμα, αλλά λογίζονται ως π-προσωδιακό πρόκρουμα / *levare*.

Παραδείγματα.

1. Σωστό. |Μέσ' άπ' |τὰ γλυ-|κά σου |μάτια |τρέχει_ά-|θάνα-|το νε-|ρό_ |
|í |í |í |í |í |í |í |ύ |
[$\sqrt{\alpha}$][$\sqrt{\alpha}$][$\sqrt{\alpha}$][$\sqrt{\alpha}$][$\sqrt{\alpha}$][$\sqrt{\alpha}$][$\sqrt{\alpha}$][$\sqrt{\alpha}$][\pm]
2. Λάθος. |Άπό |τὴν_ά-|κρη τῶν |ἀκρῶν |ώστε |νὰ πᾶς |στὴν_άλ-|λη_ |
|í |í |í |í |í |í |í |υ |
Σωστό. |Ά-|πὸ τὴν |ἀκρη |τῶν_ά-|κρῶν_ώ-|στε νὰ |πᾶς στὴν |ἄλλη |
ι |í |í |í |í |í |í |í |

- $\otimes [\sqrt{\alpha}][\sqrt{\alpha}][\sqrt{\alpha}][\sqrt{\alpha}][\sqrt{\alpha}][\sqrt{\alpha}][\sqrt{\alpha}][\sqrt{\alpha}]$
 3. Σωστό. |Ψεύτικα_αί-|σθήματα |ψεύτη τοῦ |κόσμου!_ |³⁰
 |ίι |ίι |ίι |ίι |
 $[\sqrt{\beta\alpha}][\sqrt{\beta\alpha}][\sqrt{\beta\alpha}][\otimes\pm]$
 4. Λάθος. |Τὸ χάραμα_ἐ-|πῆρα |Τοῦ Ἑλίου |τὸ δρόμο, |³¹
 |ίι |ίι |ίι |ίι |
 Σωστό. Τὸ |χάραμα_ἐ-|πῆρα Τοῦ |Ἑλίου τὸ |δρόμο, (Κρε-)|
 ι |ίι |ίι |ίι |ίι(ι) |
 $\otimes [\sqrt{\beta\alpha}][\sqrt{\beta\alpha}][\sqrt{\beta\alpha}][\sqrt{\alpha}(\otimes)]$
 5. Λάθος. |The Assy-|ri_an came down |like a wolf |on the fold, |³²
 |ίι |ίι |ίι |ίι |
 Σωστό. The As-|syri_an came |down like a |wolf on the |fold, (And his) |
 ιι |ίι |ίι |ίι |ίι(ιι) |
 $\sqrt{\alpha} [\sqrt{\beta\alpha}][\sqrt{\beta\alpha}][\sqrt{\beta\alpha}][\otimes(\sqrt{\alpha})]$

Τα παραπάνω χαρακτηριζόμενα λάθη ούτε γράφονται σε παρτιτούρα, ούτε χειρονομούνται, ούτε διευθύνονται, ούτε βηματίζονται, ούτε τίποτα. Αν μουσικός ή μαέστρος έβλεπε έτσι γραμμένη παρτιτούρα, θα την επέστρεφε του συνθέτη λέγοντάς του να πάει να μάθει πρώτα τα υποτυπωδώς στοιχειωδώς βασικά τα σχετικά με τον ρυθμό, και μετά να πάρει το χέρι του να γράφει νότες. Κι αν ζητούσε κανείς απ' τους ίδιους τους ποιητές ν' απαγγείλουν τα γραπτά τους (καθότι, και καλά, δυναμο-τονικά), συνοδευοντάς τα με χειρονομία εμφάσεων ή με ποδοκρουσία, θα έκαναν ό,τι εδώ λέμε σωστό, κι ας φαντασιώνονται ομοθυμαδόν ότι τάχα έγραψαν ιάμβους, ανάπαιστους κ.τ.τ.

Η ποσοτική προσωδία κι η ορολογία που της ανήκει έχουν να κάνουν με συσχετισμούς στοιχειωδών διαρκειών. Στον βαθμό καθ' ον ο ρυθμός έχει εστιακά καλλιεργηθεί μέσα στη μουσική και στον χορό, αυτή η μορφολογική παρα-θεώρηση των δυσικών ποιητών και φιλόλογων σε σχέση με τη ρυθμική μιας δήθεν ρυθμοτονικής προσωδιακής θεώρησης μόνον ως ανεπίδεκτη χιμαιρικά άσχετη παράκρουση μπορεί να ιδωθεί. Αν κάποιος διανοηθεί ν' αντιτείνει πως άλλο η μετρική όπως την αντιλαμβάνεται η φιλολογία κι άλλο όπως την αντιλαμβάνονται οι (κατά τ' άλλα καθ' ύλην αρμόδιες) μουσική κι ορχηστική, καλύτερα γι' αυτόν να το καταπιεί και να μην το εκστομίσει, διότι το τοιοῦτο φθέγμα του απλώς εκθέτει και γελοιοποιεί τη δυσική ποιητική και φιλολογία έτι περαιτέρω.

Δ. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σύμφωνα προς όλη την εδώ αναπτυχθείσα θεωρητική σκευή και διαχείριση, η δυσική ρυθμική αντίληψη και σωματικότητα διέπονται απ' το εξής, μεταξύ άλλων, συστημικό δομικό χαρακτηριστικό που μας αφορά εν προκειμένω: πάντων υπόκειται βαθύ υπόστρωμα μονοποσοτικότητας, κι αυτό οδηγεί τις διάρκειες των μεν μετρικών κρούσεων (beats) «του μετρονόμου» να ρέουν ισοταχώς σ' απόλυτη μονοτονία ανά μετρική μονάδα «χρόνου» $[\pm]$, των δε μουσικών φθόγγων να έχουν ελεύθερη κι αδιάφορη διάρκεια: τις αποσυνδέει απ' τη ροή του λόγου και, όποτε τις ανασυνθέτει σ' άσματα κι άλλα ωδικά γένη, τις διακινεί έτσι ώστε τ' αδόμενα συλλαβήματα να λαμβάνουν διάρκειες ομοίως, κατ' αρχήν και κατ' αίσθησιν, αδέσμευτες, ελεύθερες κι αδιάφορες.

Οι δυσικοί κλασικιστές, ωστόσο, καθώς εμείς αόκνως κραυγάζουμε, έχουν πραγματοποιήσει ορισμένα βήματα αναφανδόν αυθαίρετα, ανόητα κι εξοβελιστέα με μίαν απλή θεώρηση, για να μην πούμε σφετεριστικά, έκθετα κι υπεξαίρετικά. Έτσι, η εκ μέρους τους σπουδή της αρχαίας π-προσωδίας εκτροχιάζεται κι εξοκέλλει και ναυαγεί συντριβόμενη στα βράχια: σε πείσμα κάθε ορθόδοξης πολιτισμολογικής ορθοέπειας κι ευθυκρισίας, έχουν αποφασίσει μονομερώς ν' αποκόψουν κάθε τι το σήμερα παρατηρούμενο ως νεογκραικ, παρεμπίπτον και παρείσακτο κι οθωμανικό (!), χωρίς καν να θέλουν ν' αντιληφθούν ότι, με το ίδιο το σκεπτικό το δικό τους, αν εμείς είμαστε βιωματικά κι αταβιστικά άσχετοι με την αρχαία Ελλάδα μία φορά, εκείνοι είναι πενήντα. Αν δεν είχαν αποκόψει την τρέχουσα ελλαδική και περίξ πολιτισμικότητα και κυρίως λαλιά, αν δεν είχαν αποκρούσει υψιρρινώς τη σωματικότητα του λαϊκού χορευτή και την ευλαβή ακρόαση της ψαλτικής, αν δεν απέφρασαν τ' αυτιά τους ν' ακούσουν πώς ηχούν οι φωνολογίες στις διαλέκτους και στα ιδιώματα της ελληνικής γλώσσας και στα τραγούδια μας σήμερα, αν είχαν μέθοδο της προκοπής, δεν

θα σκαριφούσαν ανάστροφη φθογοκίνητη ανεπιστημόνιστη ψευδοφωνολογία για την αρχαία. Τ' ανάπηρο παρα-θεωρητικό εξάμβλωμά τους μάζει από παντού.

Στην κάθε περίπτωση, θα όφειλαν να θέσουν το πρόβλημα και να εξηγήσουν πώς η αρχαία φωνολογία και ρυθμική θα μπορούσε να είναι συστημικά εξελίξιμη στις σημερινές. Διότι, έτσι όπως το έχουν πάει και το πάνε, είναι φωνολογικά αδύνατη η μετεξέλιξη εκείνου που έχουν σκαρώσει ώστε να έχει φθάσει στο σήμερα ακουόμενο και χορευόμενο. Κι αν ακόμα ίσχυε ό,τι λένε, όφειλαν να καταδείξουν από πού και πώς ήρθε κι επικράτησε η σημερινή ρυθμική, μουσική και φωνολογική φυσιολογία και πολυεστιακότητα στις ενταύθα χώρες. Δεν το πράττουν διότι δεν μπορούν, διότι απλούστατα δεν έχει συμβεί έτσι, διότι είναι συστημικά αδύνατο.

* * * * *

Μ' αυτά τα εφόδια, με σεβασμό και μ' ακέραιο αίσθημα ευθύνης, προσεγγίσαμε την αρχαία ποσοτική προσωδία και την ύψιστη στιχουργική τέχνη της όπως τη συναντάμε στα κείμενα. Έχοντας διεξέλθει τις εύγλωττες προσληψιακές, μαθησιακές και σωματικές εκφάνσεις των δομικών λίθων της στους χορούς και στα τραγούδια, καταλήγουμε κατ' εξοχήν ν' αναζητήσουμε και να εντοπίσουμε μία κορυφαία και κρίσιμη έκφρασή της στην εκφωνητική και μελική τέχνη του ιεροψάλτη, του επώνυμου αλλά και του άγνωστου κι ανώνυμου. Δεν περιοριστήκαμε στη λαϊκή μουσικοχορευτική παράδοση, αλλά προχωρήσαμε στις ύπατες διδαχές της ψαλτικής για λόγους όλως συγκεκριμένους. Η βυζαντινή υμνωδία δεν καλλιεργεί την επαναληπτική σωματική τελετουργία, αλλά θέλει να αίρεται σ' επίπεδο πιο αναχωρητικό, εκφράζοντας το πνεύμα και ρυθμωδώντας το επέκεινα. Τα κείμενά της αποφεύγουν ρυθμικές κανονικότητες διεγερτικές ή λικνιστικές ή ναρκωτικές: κατ' εκλογήν εναλλάσσουν ευφάνταστα πρωτεϊκά σχήματα εκ προθέσεως πνευματικά αρμοζόμενα στη μετρική ροή του λόγου. Με τον τρόπο αυτό, απηχούν συμπαγώς το υπερβατικό φάσμα στίχων απαγγελόμενων, λογαοδικών, επισύνθετων, «μετρικά ασυνάρτητων», αιολικών, καθώς και των αποκληθέντων «δακτυλεπίτριτων».

Είναι εμφανές ότι η *σύντομος εκφορά* και το συμπαγέστερο κι απλούστατο πάντων *ειρμολογικών ύφους* δεν πράττουν άλλο παρά ν' ακολουθούν αδιακόσμητο τον ρυθμό της όσο το δυνατόν απλής φυσικής ροής και προφορικής εκφοράς του λόγου, με το σκεπτικό ότι εκείνος από μόνος του ήδη εμπεριέχει όλη την επισιμότητα κι ιερότητα που χρειάζεται. Η ύπαρξη, συγκρότηση, τήρηση κι εκφορά του ειρμολογικού ύφους τεκμαίρεται τον χαλύβδινο ρυθμικό σκελετό αυτούσιο, τόσο κοντινό σε μίαν απέριτη πεζή αναγνωστική εκφορά. Εντεύθεν, η προοπτική ν' ανοίγει σαν παραπέτασμα ο λόγος μαζί με το μέλος απαιτεί υψηλή διαχειριστική αρετή. Ο ικανός και ταλαντούχος μονωδός ιεροψάλτης δοκιμάζεται κάθε φορά στο στασίδι απ' το πώς διαχειρίζεται μία βαθύτερη ιδέα υπερκείμενης ρυθμικής ροής, συντονισμένης στη γενική αλλά και στην εκάστοτε ειδική περίπτωση, καθώς γνωρίζει να παρατείνει, να μελίζει, να κινείται, σε μικρές ή μεγάλες ή απόλυτες δόσεις, ανάμεσα στο μέσο στιχηρακό και στο παρατεταμένο και τεχνικά απαιτητικό παπαδικό ύφος, πραγματώνοντας και την περίφημη και πολυθρύλητη διαλεκτική ανάμεσα σε καταγραφές στενογραφικότερες κι αναλυτικότερες. Ο τρόπος του καθενός είναι στιγμιαίος και προσωπικός, αλλά και κοινός, όπως συμβαίνει και σ' άλλες ζώσες παραδόσεις, όταν π.χ. «αυτοσχεδιάζει επί προτύπου» ένας Ινδός μουσικός ή όταν εκτελεί επί τόπου την καντέντσα του ένας συμφωνικός κοντσερτίστας.

Σημειωτέον, τα γνωρίσματα αυτά είναι οικεία χαρακτηριστικά της ελληνορθόδοξης ψαλτικής, κι ουδαμού των θρυλούμενων έξωθεν οποθενδήποτε καταβολών της. Αποτελούν μαρτύρια παλαιότητας, εντοπιότητας κι ενδημίας με την ευρεία έννοια, είτε π.χ. υψώθηκαν στη θρακική μητρόπολη της Κωνσταντινούπολης είτε έλκονται από συριακές βυζαντινές εστίες της Δαμασκού ή της Αντιόχειας με το πλούσιο σελευκιδικό παρελθόν τους. Γι' αυτό τις θεωρούμε τόσο αρμόδιες στο να δείχνουν έγκυρα δρόμο προς την ολιστικά νοούμενη σωματική ρυθμική εκφορά της αρχαίας π-προσωδιακής διαχρονίας. Και, για να μην ξεχνάμε το σπουδαιότερο, τόσο η αρχαία επική, λυρική και δραματική ποίηση όσο κι η ψαλτική είναι ήχος εκφερόμενος με φωνές ανθρώπων, όχι απλώς μελανόγραφα κείμενα γραφής και ποιητικής και παρασημαντικής, ούτε θεωρητικά πονήματα νεκρά επί χάρτου.

Ο μονωδός ιεροψάλτης επίσης βοηθάει τη φωνή του χειρονομώντας, προκειμένου ν' ακουστεί η λέξη, να εισπραχθεί το νόημά της, να διαμεριστεί η φράση, ρυθμίζοντας το αδόκον. Ο χοράρχης, όμως, του ψαλτικού χορού χρειάζεται να είναι πολύ πιο απλός και σαφής, αφού αποτελείται συντονιστικά σ' ομάδα ανθρώπων. Γι' αυτό ακριβώς χειρονομεί ευκρινώς σε χρόνους λιτά κεκανονισμένους. Διευθύνοντας ειρμολογικά, αρμολογεί τον γυμνό μετρικό σκελετό νεύοντας δύο

κατονομάσιμα είδη χρόνων, σταθερά κι ευδιάκριτα και πάντοτε ίδια: χρόνους βραχείς πρώτους και χρόνους μακρότερους ημιόλιους.

Αποτελεί, καθώς εξήραμε, θρίαμβο της μεθοδικής θεωρίας ότι, χωρίς να της εκβιάσουμε ή να της υποβάλουμε εμείς τίποτα, μας οδήγησε η ίδια μόνη της σε κυτταρικούς χρόνους αντιστοίχως δυσύλλαβους και τρισύλλαβους, συγκεκριμένα, σαφώς κι ανάγλυφα λόγω της ειρμολογικής ρυθμοτονικής ισοσυλλαβίας, όλους μετρικά ασύνθετους / ανυποδιαίρετους, με λελογισμένες ελευθεριότητες που έως μπορεί να κοσμούν την ωδή με μικρές πλην επαισθητές παροδικές χαρίεσσες δόσεις χορευτικού παιγνίου στο λεπτό όριο του θεμιτού, παραπέμποντας ευθέως, πάνω απ' όλα, στην ενσώματη π-προσωδία των αρχαίων χορικών ασμάτων, μήτρα της δραματικής ποίησης.

Τους ίδιους κατονομάσιμους σαφείς δύο χρόνους γράφει κι ο λαϊκός χορευτής βηματίζοντας μέτρα ασύμμετρα / ρητάλογα, ενόσω βαδίζει το πυκνότερο απ' τα τρία σχήματα βηματισμού –εκείνο που προσιδιάζει σε τύπο συλλαβικό–: δύο βήματα στο ιαμβικό ταχύ ποντιακό τικ, τρία στο επικό ηρωικό δακτυλικό καλαματιανό και στο κυκλικό αναπαιστικό μαντιλάτο, τέσσερα στους παιωνικούς καρσιλαμάδες και πρωταρχικούς ταχείς ζείμπέκικους, π.χ. σε σχήμα «απτάλικο» (είδος α', [±. ± ± ±] / [~UUU]), ή «χερσονήσου Ερυθραίας» (είδος β', [± ±. ± ±] / [U~UU]), ή «κλασσικό» (είδος δ', [± ± ± ±] / [UUU~]) –πβ. τ' όμοιο επείσακτο πρεβεζάνικο φυσούνι.

Διαφέρει ο χοράρχης απ' τον χορευτή γιατί δεν δεσμεύεται απ' τη βαρύτητα κι απ' την περιοριστική σωματική συμμετρία με το άχθος της στήριξης. Δεν βρίσκεται σε πορεία διαρκούς φυσικής πτώσης, αλλ' ανάτασης. Διαφέρει επίσης ο χοράρχης του χορευτή κατά το *ὁμοίως χειρονομεῖν*: ότι δηλαδή διαγράφει με το χέρι κάθε μέτρο αυτοτελώς, ανεξάρτητα κι ίδια, σημαίνοντας την άρση του μέτρου με νεύση πάντοτε καθοδική. Αντίθετα ο χορευτής υποχρεούται ν' αλλάξει πόδι και φορά άρσης όποτε το προηγούμενο μέτρο έτυχε να έχει αριθμό βημάτων περιττό, βαδίζοντας τα μέτρα εναλλάξ, ένα παρά ένα, όταν το περιττόβαμον μοτίβο είναι σταθερό.

Στη λειτουργία του, ειρήσθω εν παρόδω, μοιάζει με τον δυσικό μαέστρο και χοράρχη. Η διαφορά έγκειται στις αντίστοιχες βασικές κι ενσώματες ρυθμικές: η εκεί ρυθμική βαίνει πρωταρχικά δισχιδώς κατά σχήματα διττά μονοποσοτικά –μόνον ολόρρητα και μόνον ολάρρητα–, ενώ η ενταύθα τα έχει αναμειγμένα και συντεθειμένα σ' ευανάγνωστα παντοειδή π-προσωδιακά σχήματα ρητάλογα. Διαφέρει, τέλος, ο χοράρχης απ' τον λαϊκό παραδοσιακό τραγουδιστή, κατά τ' ότι εκείνος μεν φωνουργεί δημωδώς κι αμαθώς κι ασυνείδητα και κατ' αίσθησιν, ενώ το έργο του ιεροψάλτη και του ψαλτικού χοράρχη είναι λειτούργημα λόγιο κι εγγράμματο κι ενσυνείδητο και κατά παιδείαν.

Όποιος τυχόν οπουδήποτε θελήσει να εν-σωματώσει την αρχαία ελληνίδα π-προσωδία και να την εκφέρει, ιδού η Ρόδος, ιδού και το πήδημα. Κι εμείς, εν κατακλείδι, αφού δεν γνωρίζουμε να ψάλλουμε, αφού ωστόσο το σώμα μας μιλάει αυτή τη γλώσσα, κι αφού ευλογηθήκαμε να καρούμε καλοί μαθητές και θεωροί των θαλερών τετραόδιων «μαθημάτων της φιλοσοφίας», ας αξιωθούμε, τουλάχιστον, να διατελούμε υμνωδοί της υμνωδίας και των υμνωδών της κι απόστολοι των δικαίων της, *αἰσυννῆται τοῦ λόγου τοῦ ἐν ἀρχῇ, τοῦ λόγου τοῦ ὀρθοῦ, τοῦ οὐ καμπτομένου, τοῦ ὄντος καὶ τοῦ ἔσομένου.*

E. ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

Ιδού, λοιπόν, «ανοίξω το στόμα μου», κι αρχή πρώτη του ύμνου του ὀρθίου κι ακάθιστου, δημιουργήματος, κατά μίαν επίμονη παράδοση, του Ρωμανού του Μελωδού. Όπου, για να μην επιλησμονούμε κι όλας, κατά κυριολεξίαν Ρωμανός δεν σημαίνει άλλο απ' αυτό που επονομάζουμε κι αντιλαμβανόμαστε σήμερα με τον όρο «Βυζαντινός». Την ακριβή συλλαβικότητα της ωδικής αυτής στροφής «ανοίγει το στόμα του» κι ακολουθεί ο Οδυσσεάς Ελύτης μ' άτεγκτη μορφολογική αυστηρότητα, συνθέτοντας, θα λέγαμε, άσμα συγκείμενο από πέντε αντιστροφές της, τηρουμένων των αναλογιών προς την αρχαία στροφική στιχοδομία. Τα ρυθμολογούμε μαζί, με τη νέα υπομέθοδο που εκ του μηδενός στήσαμε και διεξήλαμε στο παρόν πόνημα, ως δείγμα επιφανές κι άφθαρτο των εδώ εκστομιζόμενων και παραδοσιακά λειτουργούντων στη διαχρονία της ελληνικής γλώσσας και του δικού της ποιητικού *συνειδέναι, εφιστάναι* κι *επίστασθαι*. Προσωπικά, αυθαιρετούμε λιγάκι υποκόπτοντας σε μία μικρή ορχηστική ενόρμηση, εκμεταλλευόμενοι τη θεμιτή λελογισμένη χρήση λειμμάτων και καταληκτῆριων τονών.

Παραθέτουμε την ωδή του Ελύτη ολόκληρη για δύο λόγους. Ο πρώτος: επειδή θέλουμε να δείξουμε πόσο στο διηνεκές μπορεί να τραβήξει η αυστηρή σύνθεση αντιστροφών, κατά την οποία το

βασικό και μόνο πρόταγμα ήταν, στην αρχαιότητα, η π-προσωδιακή σύμπτωση. Ο δεύτερος: επειδή, επί του σημαινόμενου, ο μεν *Ἀκάθιστος* άρχεται από μιας επαγγελίας-προστάγματος σε χρόνο μέλλοντα της οριστικής και σε πρόσωπο συλλογικά πρώτο ενικό, η δε δωδέκατη ωδή του *Ἄξιόν ἐστι* λήγει ως πρόταση κρίσεως σε χρόνο ενεστώτα, στο ίδιο πρόσωπο-υποκείμενο και στην ίδια πνοή. Και τούτο το ζεύγος, άρξεως και λήξεως, μας εκφράζει αληθώς και μας ρυθμίζει εκ βάθρων *ἐν δόξῃ ὀρθῇ*. *Ἀνέφκται οὖν*.

ΠΑΙΩΝΙΚΑ ΔΙΜΕΤΡΑ Α' («ἡμιεννάσημα» / ἐννεάψοφα)

Α-	νοῖζω τὸ	στόμα	μου καὶ	πληρω-	θήσεται	πνεύμα-	τος	καὶ
Α-	νοίγω τὸ	στόμα	μου κι ἄ-	ναγαλ-	λιάζει τὸ	πέλα-	γος	καὶ
Χα-	ράζω τίς	φλέβες	μου καὶ	κοκκι-	νίζουν τὰ	ὄνει-	ρα	καὶ
Ζα-	λίζει τ' ἄ-	γίοκλη-	μα καὶ	κατε-	βαίνω στὸν	κῆπο	μου	καὶ
Σκου-	ριάζουν τὰ	σίδε-	ρα καὶ	τιμω-	ρῶ τὸν αἰ-	ῶνα	τους	ἐ-
Γυ-	μνώνω τὰ	στήθη	μου καὶ	Ξαπο-	λυοῦνται οἱ	ἄνε-	μοι	κι ἐ-
ι	ἰιι	ίι	ίι	ίι	ἰιι	ίι	ίι	ι
♪	♪♪♪	♪	♪	♪	♪♪♪	♪	♪	♪ ♪
♪	♪	♪	♪	♪	♪	♪	♪	♪
ι	~	υ	υ	υ	~	υ	υ	υ
	λόγον ἐ-	ρεύξο-	μαι τῆ	βασι-	λίδι μη-	τρί		καὶ ὀ-
	παίρνει τὰ	λόγια	μου στίς	σκοτει-	νές του σπη-	λιές		καὶ στίς
	τσέρκουλα	γίνον-	ται στίς	γειτο-	νιές τῶν παι-	διῶν		καὶ σεν-
	θάβω τὰ	πτώμα-	τα τῶν	μυστι-	κῶν μου νε-	κρῶν		καὶ τὸ
	γὰ ποὺ δο-	κίμα-	σα τίς	μυρι-	ἄδες αἰχ-	μές		κι ἀπὸ
	ρεῖπι_α σα-	ρώνου-	νε καὶ	χαλα-	σμένες ψυ-	χές		κι ἀπ' τὰ
	ἰιι	ίι	ίι	ίι	ἰιι	ίι		ίι
	♪♪♪	♪	♪	♪	♪♪♪	♪	ι	♪
	♪	♪	♪	♪	♪	♪	ι	♪
	~	υ	υ	υ	~	υ	Λ	υ

ΠΥΡΡΙΧΙΑΚΟΝ ΤΡΙΜΕΤΡΟΝ («δίσσημον» / τετράψοφον)

φθήσο-	μαι (\\)	φαι-	δρωῶ πα-	νηγυ-	ρίζων	καὶ
φάκιες	τίς (\\)	μι-	κρές τὰ	ψιθυ-	ρίζει	τίς
τόνια	στίς (\\)	κο-	πέλες	π' ἄγρυ-	πνοῦνε	κρυ-
λῶρο	τὸ (\\)	χρυ-	σὸ τῶν	προδο-	μένων	ἄ-
γιούλια	καὶ (\\)	ναρ-	κίσσους	τὸ και-	νούργιο	μα-
νέφη	τὰ (\\)	πυ-	κνά της	καθα-	ρίζουν	τῆ
ἰι	ί(\\)ι	ἰι	ίι	ἰι	ι	
♪	♪ (\\) ♪	♪	♪	♪	♪ ♪	
♪	♪ (.)	♪	♪	♪	♪	
υ	υ	υ	υ	υ	υ	

ΣΠΟΝΔΕΙΑΚΟΝ ΔΙΜΕΤΡΟΝ («ἡμιεξάσημον» / ἐξάψοφον)

ἄσω γη-	θόμενος	ταύτης τὰ	θαύματα.
νύχτες ποὺ	κλαῖν τῶν ἀν-	θρώπων τὰ	βάσανα.

φὰ γὰ ν' ἀ-	κοῦν τῶν ἐ-	ρώτων τὰ	θαύματα.
στέρων τους	κόβω νὰ	πέσουν στήν	ἄβυσσο.
χαῖρι ἔτοι-	μάζω πὸν ἄρ-	μάζει στοὺς	ἼΗρωες.
γῆ, νὰ φα-	νοῦν τὰ Λει-	βάδια τὰ	Πάντερπνα!
iii	iii	iii	iii
♪♪♪	♪♪♪	♪♪♪	♪♪♪
↓	↓	↓	↓
~	~	~	~

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Baud-Bovy Samuel, ομότιμος καθηγητής του Πανεπιστημίου της Γενεύης: «Αρχαία και νέα Ελλάδα». Κείμενο από διάλεξή του, 1984. http://www.e-istoria.com/2013_eth%20%283%29.html
- Bellermann Fridericus (εκδ., μτφρ., υποσ., εικονογρ.) *Ἀνώνυμου σύγγραμμα περὶ μουσικῆς. Βακχείου τοῦ Γέροντος εἰσαγωγή τέχνης μουσικῆς. Anonymi scriptio de musica. Bacchii Senioris introductio artis musicae.* Berlin, Albert Foerstner, 1841. <http://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015007628582;view=1up;seq=9>
- Boeckh Philipp August (επιμ., εισαγ., μτφρ., σχόλ.) *Die Grundzüge der griechischen Rhythmik im Anschluss an Aristides Quintilianus erläutert von Julius Caesar:* 1861, Marburg, N.G. Elwert'sche Universitäts-Buchhandlung. <https://archive.org/details/diegrundzgederg00quingoog>
- Δραγούμης Μάρκος Φ. & Λέκκας Δημήτρης Ε. (επιμ.) *Τέχνες II: Επισκόπηση ελληνικής μουσικής και χορού Τόμος Α: Διαλεκτικοί συσχετισμοί – Θεωρία της μουσικής.* Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο: Πάτρα 2003.
- Δραγούμης Μάρκος Φ. & Λέκκας Δημήτρης Ε. (επιμ.) *Τέχνες II: Επισκόπηση ελληνικής μουσικής και χορού Τόμος Δ: Θεωρία χορού – Ελληνική χορευτική πράξη: αρχαίοι και μέσοι χρόνοι.* Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο: Πάτρα 2003.
- Düring Ingemar *Ptolemaios und Porphyrios über die Musik.* Göteborgs högskolas årsskrift, 99-0161311-6 ; 40:1. Göteborg. 1934.
- Ελύτης Οδυσσεύς *Το άξιον εστί,* Ίκαρος, Αθήνα 1959.
- Georgiades Thrasybulos / Γεωργιάδης Θρασύβουλος Γ. *Der griechische Rhythmus: Musik, Reigen, Vers und Sprache.* Schröder, Hamburg 1949 (ursprünglich Habilitationsschrift der Universität München als: *Bemerkungen zur antiken Quantitätsmetrik,* 1947) / *Ο ελληνικός ρυθμός. Μουσική - χορός - στίχος - γλώσσα.* Πρόλογος - μετάφραση Λαγοπάτη-Τόμπρα Χαρά. Αρμός, Αθήνα 2001 Σεπτέμβριος 2001.
- Georgiades Thrasybulos, *Musik und Rhythmus bei den Griechen: Zum Ursprung der abendländischen Musik.* Rowohlt, Hamburg 1958 (diverse Neuauflagen).
- (von) Helmholtz Hermann L.F. (1954) *On the sensations of tone as a physiological basis for the theory of music.* Επιμ., μτφρ., αναθεώρ., συμπλήρ.: Alexander J. Ellis. New York: Dover Publications, Inc. (=1885²).
- (von) Jahn Gotthelf Friedrich Karl / Janus Carolus (επιμ., εισαγ., μτφρ., σχόλ.) *Musici scriptores Graeci. Aristoteles, Euclides, Nicomachus, Bacchius, Gaudentius, Alypius et melodiaram veterum quidquid exstat.* Lipsiae 1895, in aedibus B.G. Teubneri. <https://archive.org/details/musiciscriptore00jangoog>
- Λέκκας Δημήτρης Ε. «Η διατονική βάση της βυζαντινής μουσικής» στο: *Πολυφωνία* αρ. 8, εκδ. Κουλτούρα, Αθήνα 2006:7-35.
- Λέκκας Δημήτρης Ε. «Βυζαντινό μαλακό χρώμα: συστηματική δομική προσέγγιση» στο: *Πολυφωνία* αρ. 17, εκδ. Κουλτούρα, Αθήνα 2010:7-33.
- Λυπουρλής Δημήτριος *Αρχαία ελληνική μετρική: μια πρώτη προσέγγιση.* Θεσσαλονίκη 1983, εκδ. παρατηρητής.
- Michaelides Solon *The music of ancient Greece – an encyclopaedia.* London: Faber & Faber Limited, in Association with Faber Music Limited, 1978.
- Roberts William Rhys *Dionysius of Halicarnassus: On literary composition, being the text of De compositione verborum, edited with introduction, translation, notes, glossary, and appendices.* MacMillan and Co., Limited, London 1910. <https://archive.org/stream/cu31924026465165#page/n7/mode/2up>
- West Martin Litchfield *Ancient Greek music,* Oxford: Clarendon Press 1992
- Westphal Rudolf *Die Lehrsätze der griechischen Rhythmiker* (Supplement zur Griechischen Rhythmiker von A. Rossbach). Leipzig, Druck und Verlag von B.G. Teubner, 1861. http://books.google.gr/books?id=ZAVBAAAACAAJ&pg=PA64&pg=PA26&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

¹ Ο όρος αντλείται απ' τη βυζαντινή μουσικολογία, συγκεκριμένα δε απ' τα λεγόμενα *δυσικά* μέλη της ψαλτικής.

² «Πήγαν για μαλλί και βγήκαν κουρεμένοι» όποιοι κάνουν τέτοια. Πβ. Λέκκας 0.2.1: «Θεωρία, πράξη και Θεωρητικά», 0.2.2: «Οι δύο όψεις της μουσικής: θεωρία και πράξη» στο: Δραγούμης & Λέκκας 2003:Α:36-41.

³ Για εμπειριστατωμένη παρουσίαση τι είναι συμβατικό / ειωθός σχετικά με την Υπόθεση Εργασίας και τι παραβατικό / άηθες, βλ. Λέκκας 2003: 1 κ.ε. στο άρθρο μας στην *Πολυφωνία*.

⁴ Το πολυσχιδές αυτό πρόβλημα συμποσούται στ' ότι i. η διαλεκτική *απαγορεύεται* να διατυπώνει «νόμους» από παρατηρήσεις συνάγοντας αίτια από αιτιατά, διότι έτσι αναστρέφει την αποχρώσα σχέση τους, ανατρέπει την *αιτιότητα* (*causalitas*) και κατεδαφίζει τη λογική τάξη, κι ως εκ τούτου ii. η διαλεκτική *απαγορεύεται* ν' αναγορεύει την *ένδειξη* (*evidentia*) –ήτοι έναυσμα για διάγνωση τυχόντων συσχετισμών και για διατύπωση υποθέσεων– σ' *απόδειξη* (*demonstratio*) –ήτοι σε διαλεκτική συνεκτική μεθοδολογία γι' άντληση αιτιωδών κανόνων και συμπερασμάτων.

⁵ Όπου παραπάνω. Επίσης Βιρβιδάκης & Λέκκας 1.4.3: «Διαπολιτισμικότητα και διστορικότητα», 1.4.4: «Το “σωστό” και το “λάθος” στη μουσική και στον χορό», στο ίδιο: Α:76-78.

⁶ Π.χ. δεν μελετάται η γλώσσα του Ράπα Νούι (της νήσου του Πάσχα) με βάση τα λιγοστά γραπτά κείμενά της, τα οποία, μάλιστα, δεν είναι καν εφικτό ν' αναγινώσκονται.

⁷ Π.χ., αν αναφέρεται σε κείμενο αττικό η έκφραση «ὡς λαλοῦσι Θηβαῖοι», ή το επίθετο «σφαιροειδής», δεν θ' αναζητεί κανείς τους ορισμούς μες στο κείμενο καθ' εαυτό. Εμείς εδώ έχουμε κατά κόρον συγγράψει έτσι, επανεισάγοντας στη σπουδή όγκους από δέοντα κι οσημέραι αγνοημένα.

⁸ Georgiades 1947, Georgiades 1958. Βλ. και την ελληνιστί μετάφραση Γεωργιάδης 1994.

⁹ Και οι δύο αυτές άγουσες είναι σπαρμένες ολούθε μ' αριθμούς. Βλ. όπου και σημ. τέλ. 2.

¹⁰ Η πρότυπη κι η αντιπροσωπευτική όψη των ακριβών δομημάτων είναι πράγματα εντελώς διαφορετικής υφής.

¹¹ Η μετρική κι η ταξινομιακή όψη των ακριβών δομημάτων είναι πάλι δύο πράγματα διαφορετικής υφής, αλλ' αυτή τη φορά συνδέονται άμεσα.

¹² Επαρκείς στοιχειώδεις πληροφορίες στο <http://en.wikipedia.org/wiki/Acculturation> για βασικές πολυεπίπεδες προσεγγίσεις και βιβλιογραφικές κατευθύνσεις.

¹³ Επαρκής βιβλιογραφία για την *ενσωμάτωση* στο http://en.wikipedia.org/wiki/Embodied_cognition.

¹⁴ Για μία πρότερη ολοκληρωμένη πραγματειακή σχετική σύνθεση βλ. Λέκκας 1.3.1-3: «Έλληνικός ρυθμός και προσωδία»: Δραγούμης & Λέκκας 2003:Δ:64-75. Ευθέως η μετρική τεκμαίρεται ότι την πρότυπη κανονιστική / ρυθμιστική παρέμβαση στον χρονισμό του λόγου την ασκεί αναγκαστικά η άδουσα χορική όρχηση. Η ίδια η ορολογία της είναι ορολογία βηματικού χορού και –για τους εξοικειωμένους με τους λαϊκούς παραδοσιακούς χορούς– εξαρτώμενη απ' τ' *αριστερό* σκέλος σε βηματικές ορχήσεις δεξιόστροφες, αφού το κατά κράτος επικυρίαρχο ποσοστό των ανθρώπων είναι δεξιόχειρες και δεξιόποδες. Το μετρικό κύτταρο (*motivum*) ονομάζεται *ποδς* κι η εναρκτήρια ποσότητά του καλείται *άρσις* (*arsis*, ενν. του αριστερού ποδός, εφόσον το βασικό εναρκτήριο μετρικό βηματικό κύτταρο στους χορούς άρχεται με θέση του δεξιού κι άρση του αριστερού), ενώ η επόμενη *θέσις* (*thesis*, του αριστερού μ' άρση του δεξιού). Αξιοσημείωτη απόρροια είναι ότι, επί βηματισμού *συλλαβικού*, το μετρικό βηματικό κύτταρο για βασικά μέτρα αρτιοσύλλαβα (δισύλλαβα: ΑΘ, τετρασύλλαβα: ΑΘΑΘ) είναι απλώς κατ' επανάληψιν ανακυκλητικό (*recursivum*), ενώ για περιττοσύλλαβα (τρिसύλλαβα) είναι –κατοπτρικά– εναλλασσόμενο (*alternatum*): ΑΘΑ | ΘΑΘ. Σημειώνουμε ότι η *άρσις* του αριστερού συμπίπτει με τον *κάτω χρόνο* (*downbeat*) του μουσικού μέτρου. Μεταφράζοντας τα ελληνικά ωδεία τον κάτω χρόνο ως «θέση» του μέτρου, ονομάζουν θέση την αρχαιστί άρση, κι άρση την αρχαιστί θέση!

¹⁵ Αριστόξενος *Ρυθμικῶν στοιχείων δεύτερον*, Westphal:28-35. Διονύσιος *Περί όνομάτων συνθέσεως* XV, Roberts:150-156. Ο όρος πολλάκις τίθεται σε κείμενα μ' άλλη σημασία: εκείνη του μετρικά ποδικού επαμφοτερίζοντος στοιχείου, του εμφανιζόμενου άλλοτε ως βραχέος κι άλλοτε ως μακρού αδιακρίτως. Ας προσέχουμε: πρόκειται για οροχρησία πλημμελή και παραπλανητική. Ο όρος «δίχρονος» είναι τρις χειρότερος.

¹⁶ Πβ. π.χ. Αριστόξενος, ό.π.:28-29: «Διὰ ταύτην γάρ τήν αίτίαν τὸ μὲν ἤρμοσμένον εἰς πολὺν ἐλάττους ἰδέας τίθεται, τὸ δὲ ἀνάρμοστον εἰς πολὺν πλείους. Οὕτω δὲ καὶ τὰ περὶ τοὺς χρόνους ἔχοντα φανήσεται.». Επίσης Διονύσιος XXVIII, Roberts:172-174: «Τὴν μακρὰν βραχυτέραν εἶναι φασι τῆς τελείας, οὐκ ἔχοντες δ' εἰπεῖν ὅσῳ, καλοῦσιν αὐτὴν ἄλογον.». Οὐκ ἔχοντες μπορεί να σημαίνει πως αδυνατούν, πως δυσκολεύονται, πως δεν είναι βέβαιοι ή πως εμφολοχωρούν χαλαρότητες, ποικιλότητες ή και διχογνωμίες. Ο Βακχείος (Jahn:313), μεταχειρίζεται την περαιτέρω επεξήγηση «λόγῳ [ενν. ἀριθμητικῶ] δυσσπόδοτον», όπου η μέτρηση δηλαδή συλλαμβάνεται δυστροπούσα έναντι της μετρικής αναφορικότητας. Βλ. και Michaelides λήμματα *chronos*, *rheton* - *alagon*.

¹⁷ Shakespeare William *Hamlet*, III i: μολαταύτα, η εδώ υποκείμενη κι επένθετη ποσοτικότητα ιαμβικού τριμέτρου είναι γνωστή και δεόντως αξιοποιημένη στη συνεχή κι αδιάσπαστη παράδοση της υψηλής βρετανικής υποκριτικής τέχνης: άνθρωποι του θεάτρου την διακονούν κι εκφωνούν τα κείμενά της έτσι στη σκηνή.

¹⁸ Η ιδέα αυτή βρίσκεται ήδη καταγεγραμμένη στην εντέλειά της, στο σωζόμενο απόσπασμα των *Ρυθμικῶν* του Αριστόξενου, ό.π.:30: «Ἔστι δὲ τὰ ρυθμιζόμενα τρία: λέξις, μέλος, κίνησις σωματική.».

¹⁹ Βλ. παρακάτω, κυρίως ΥΠ. ΕΡΓ. Γ.8 και Γ.9. Πρόκειται για μίαν απ' τις πλέον κλασσικές περιπτώσεις της ελληνικής μαθηματικής ιδέας, κατά τις οποίες το θεωρούμενο είναι απλό, ακριβές, αρχετυπικό και θεμελιακό κι *ὄντως ὄν*, ενώ το εκδηλούμενο είναι μιμησιακό, απατηλό, σκιώδες, αναρχούμενο κι επαισθητῶς διαποικιλτικά αποκλίνον εἶδωλο, ἀλόγως απειρόμορφο. Κατά ταύτα, η μεν *θεωρία* προδιαγράφει για τον υπαρκτό κόσμο μόνο *τάσεις και ροπές*, η δε *φύσις* απηχεί τη θεωρία μιμησιακά, ατελώς, προσεγγιστικά, παραλλακτικά κι ἀναρχα.

²⁰ Επειδή οι ενδείξεις του μετρονόμου εκφράζονται σε \pm/min , κι επειδή $1 \text{ min} = 60 \text{ sec}$, βρίσκουμε τις συχνότητες αν διαιρέσουμε τις ενδείξεις του μετρονόμου διά 60. Μετά οι περίοδοι προκύπτουν άμεσα ως τ' αντίστροφα των συχνοτήτων.

²¹ Ellis Alexander J. "Additions by the Translator", App. XX A Art. 18, στο Helmholtz 1954:435.

²² *ἐκλογίζεσθαι*: Bellermann (Ανόνημος Β'):27.

²³ Διονύσιος XV, στο ίδιο:22-28: *Αἰτία δὲ τίς τοῦ κακείνας [ενν. τὰς μακρὰς] ἐν διπλασίῳ λόγῳ θεωρεῖσθαι τῶν βραχειῶν καὶ ταύτας [ενν. τὰς βραχείας] ἐν ἡμίσει τῶν μακρῶν, οὐκ ἀναγκαῖον ἐν τῷ παρόντι σκοπεῖν.*

²⁴ Η υπέρπουσα σύνδεση είναι ότι, χαλαρά, το βραχύ «αντιστοιχεί» προς ημίτονο και το μακρό προς τόνο.

²⁵ Στην ουσία, ένα κατηγορικό σχηματικό προσεγγιστικό σύστημα τύπου $\{1, 2\}$ καταγράφεται ακριβέστερα ως $\{1\pm\frac{1}{2}, 2\pm\frac{1}{2}\}$ ή, ακόμα πιο αναλυτικά, $\{[\frac{1}{2}, 1\frac{1}{2}], [1\frac{1}{2}, 2\frac{1}{2}]\}$.

²⁶ Βακχείος 94: ὁ.π.313.

²⁷ Σημαίνει, μετρικά, $1\frac{1}{2}\pm\frac{1}{4}$, δηλαδή οπουδήποτε στο διάστημα $[1\frac{1}{4}, 1\frac{3}{4}]$, πβ. και σημ. τέλ. 36. Στον βαθμό που οι άλογες τιμές τίθενται ὄντως μετρικά, ας δούμε πώς λειτουργούν τα κλασματάκια του Αριστόξενου και των Δυσιβόρειων στο πλαίσιο της κλασσικής προσεγγιστικής. Αν μετράμε με χρόνους πρώτους κι επομένως με μακρά ρητά ἴγουν διπλάσια, τα δύο διίστανται. Το άλογο $1\frac{2}{7}$ του Μπεκχ ισούται με 1.2857, στρογγυλεύεται σ' 1, εξισούται προσεγγιστικά με χρόνο πρώτο κι άρα λογίζεται ως βραχύ, ενώ το $1\frac{2}{3}$ του Ουέστ, ίσο με 1.6667, εμπίπτει στη ζώνη $2\pm\frac{1}{2}$, στρογγυλεύεται σε 2, εξισούται προσεγγιστικά με χρόνο διπλάσιο κι άρα λογίζεται ως μακρό. Ας μετρήσουμε όμως, εναλλακτικά, και με ημίση τώρα. Αυτή τη φορά, τόσο το $1\frac{2}{7}$ ($= 2.5714 \times \frac{1}{2} \cong 3 \times \frac{1}{2} = 1\frac{1}{2}$) όσο και το $1\frac{2}{3}$ ($= 3.3333 \times \frac{1}{2} \cong 3 \times \frac{1}{2} = 1\frac{1}{2}$) πέφτουν μαζί στη ζώνη $1\frac{1}{2}\pm\frac{1}{4}$, κι αμφότερα λογίζονται ως άλογα μακρά ημίδια, ὁπότε τα δύο συμπίπτουν. Αν μετρούσαμε με κάτι άλλο, θα μας έβγαιναν ίσως άλλα.

²⁸ Το εδώ εμφανιζόμενο «ελληνικό και περίξ σύστημα» δεν είναι ούτε μόνον ελληνικό ούτε απανταχού ελληνικό. Επομένως δεν δύναται να προβληθεί καν ως ειδοποιά ελληνικό. Δύναται όμως να εκληφθεί, υπό συνθήκες τεταμένης προσοχής, ως «χαρακτηριστικά ελληνικό», ὅποια απόχρωση τυχόν αποδοθεί στον ὄρο, απαλλαγμένη από κάθε ἴχνος ιδεολογιῶν κι ιδεολογημάτων και προϋδεασμῶν και προαιρέσεων.

²⁹ Τούτο είναι κάτι που είχαμε εξηγήσει πριν από χρόνια πολλά, περίπου είκοσι, και στον αείμνηστο δάσκαλό μας Γεώργιο Αμαργιανάκη, διότι τον προβλημάτιζε.

³⁰ Καρυωτάκης Κώστας Γ. *Νηπειθῆ*, 1921, «Πολύμνια», απ' την ενότητα *Πληρωμένοι θεοί*.

³¹ Σολωμός Διονύσιος Οἱ ἐλεύθεροι πολιορκημένοι, σχέδιασμα Α' 1.

³² Byron George Gordon "The destruction of Sennacherib", *Hebrew melodies*, 1815. Στίχος με ψευδώνυμο ταμπελάκι μαϊμούδ-«ανάπαιστων», λόγιο δείγμα αγγλικής στιχουργικής μονομερώς ρυθμοτονικής. Εδώ, αντίθετα με το παράδειγμα απ' τον *Hamlet*, δεν λαμβάνεται υπ' ὄψιν η φυσική π-ποσοτική προσωδία της γλώσσας, θεωρουμένης εκφοράς μονοποσοτικής κι ισοσύλλαβης.

Δημήτρης Ε. Λέκκας. Παιδεία: BS, Μαθηματικά, Carnegie – Mellon University· MBA, The University of Rochester· διδάκτωρ, Τμήμα Μουσικών Σπουδών Πανεπιστημίου Αθηνών. Συγγραφέας εγχειριδίου και διδάσκων επί μία δεκαετία, Σπουδές στον Ελληνικό Πολιτισμό, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Πολυετής επαγγελματική εμπειρία στα μέσα ενημέρωσης (Τρίτο Πρόγραμμα επί Χατζιδάκι, ΕΤ1, ΕΡΑ2, 902 Αριστερά, Μεταδευτερο)· μουσικολογικά κι άλλα κείμενα σ' έντυπες εκδόσεις, διδασκαλία σεμιναρίων και μαθημάτων για μουσική, μαθηματικά και γλώσσα, μεταφράσεις. Μαθητής του Καταλανού συνθέτη Λεονάρδο Μπαλάδα, έχει συνθέσει για διάφορα σύνολα· τραγούδια, δίσκοι, CD και DVD, μουσικές για θέατρο (Εθνικό, ΚΘΒΕ κ.ά.), κινηματογράφο (βραβείο 22ου Φεστιβάλ Θεσσαλονίκης), τηλεόραση, κινούμενα σχέδια, κουκλοθέατρο, θέατρο σκιών (μόνιμη πολυετής συνεργασία με τον Ευγένιο Σπαθάρη), εικαστικές κι επιστημονικές εκθέσεις, μπαλέτα. Έρευνα στους τομείς της τονοτροπικής και ρυθμικής θεωρίας της μουσικής, της δομικής, συγκριτικής κι ιστορικής (αρχαίας, βυζαντινής, παραδοσιακής, ισλαμικής) μουσικολογίας και εθνομουσικολογίας, της λογικής και των μαθηματικών, της κοσμολογίας κι αστρονομίας, της θεωρητικής φυσικής, της γλωσσολογίας, της αρχαιολογίας, προϊστορίας, ιστορία, κι αρχαίας φιλοσοφίας σ' ὅ,τι σχετίζεται με τη μουσική. Συνέδρια, αρθρογραφία, διαλέξεις, εκδόσεις.